

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
6ος Τόμος

Παύλος Φ. Μάραντος

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙ-
ΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"**

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

6ος Τόμος

Β' Τάξη Γενικού Λυκείου

**«Η δημοκρατία μας αυτοκαταστρέφεται διότι κατεχράσθη το δικαίωμα της ελευθερίας και της ισότητας, διότι έμαθε τους πολίτες να θεωρούν την αυθάδεια ως δικαίωμα, την παρανομία ως ελευθερία, την αναίδεια του λόγου ως ισότητα και την αναρχία ως ευδαιμονία.»
(Ισοκράτης, Περί ειρήνης)**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Πρόεδρος: Σωτήριος Γκλαβάς

**ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Β΄**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Λεωνίδα Β. Κατσίρας, Σχολικός
Σύμβουλος Νομικών-Πολιτικών
Επιστημών, LL.M, Συντονιστής
Επιτροπής Κρίσης**

**Χαράλαμπος Καριοφύλλας, MSc
Οικονομολόγος, Εκπαιδευτικός**

Στέλλα Ν. Μαντατζή,

Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**Αντωνία Δημητράσκου, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός**

Γιώτα Κωνσταντάτου, Φιλολόγος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Παύλος Φ. Μάραντος

**Σελιδοποίηση: Δώρος Παπαϊωαννί-
δης, e-mail: info@eikastiko.gr**

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΕΙΟ 21ου αιώνα)-ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ» ΜΕ ΚΩΔ. ΟΠΣ 295450, των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 – ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ του ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ», που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς Πόρους (ΕΣΠΑ 2007 – 2013).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:
Κυριακή Σημαιοφορίδου,
Εκπαιδευτικός ΠΕ05

Επιμέλεια:
Μάρθα Θωμοπούλου,
Εκπαιδευτικός ΠΕ05

Επιστημονικός υπεύθυνος:
Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του ΥΠ.Π.Ε.Θ.

Υπεύθυνη του έργου:
Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη:
Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής

**Συγγραφείς Προδιαγραφών
προσαρμογής των βιβλίων για το
Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής
Πολιτικής:**

**Γιώργος Βουγιουκλίδης,
Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής**

**Αξιολόγηση και τελικός έλεγχος
των προσαρμογών:**

**Γελαστοπούλου Μαρία,
Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής, ΙΕΠ**

**Γκυρτής Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πληροφορικής στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Παύλος Φ. Μάραντος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Β' Τάξη Γενικού Λυκείου

Η διδασκαλία, που αποτελεί την πιο υπεύθυνη αλλά και την πιο συναρπαστική μορφή επικοινωνίας, δεν συνίσταται, πρωτίστως, στην διατύπωση λύσεων αλλά στην υποβολή ερωτήσεων, στη θέση προβλημάτων (Δ. Τσάτσος, Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, 2007).

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΚΕΦ. 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

- ώρες: 7

- 6.1 Το δίκαιο**
- 6.2 Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου: η διαφορά**
- 6.3 Ερμηνεία και ιεράρχηση κανόνων δικαίου**
- 6.4 Υποκείμενα δικαίου**
  - 6.4.1 Τα Φυσικά Πρόσωπα – προστασία της προσωπικότητας**
  - 6.4.2 Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο**
- 6.5 Εμπράγματες σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα**
- 6.6 Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο**
- 6.7 Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο**

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να αναγνωρίζουν ότι το δίκαιο ρυθμίζει κάθε τομέα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.
- Να αντιλαμβάνονται πως οι οικονομικές και κοινωνικές τους σχέσεις ρυθμίζονται από το ιδιωτικό δίκαιο.
- Να επιχειρηματολογούν για την αναγκαιότητα ή μη των κανόνων ιδιωτικού δικαίου.
- Να διακρίνουν τους κανόνες ηθικής από τους κανόνες δικαίου.
- Να ορίζουν τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα.
- Να συγκρίνουν τα χαρακτηριστικά των φυσικών και νομικών προσώπων.
- Να διακρίνουν τους κλάδους δικαίου.
- Να εξηγούν τα δικαιώματα που συνδέουν τους ανθρώπους με τα

- πράγματα (κυριότητα, χρήση κτλ).
- Να αναλύουν τους βασικούς κανόνες που ρυθμίζουν τις οικογενειακές σχέσεις.
- Να περιγράφουν την τύχη της περιουσίας ενός προσώπου μετά τον θάνατό του.

Βασική ορολογία

- δίκαιο
- θετό δίκαιο
- φυσικό δίκαιο
- δικαιοσύνη
- κανόνες δικαίου
- κανόνες ηθικής
- σύγκρουση κανόνων δικαίου
- αξιώματα δικαίου
- σύγκρουση καθηκόντων
- ηθικά διλήμματα
- ηθική φρόνηση
- αρχή της αμοιβαιότητας
- φυσικό πρόσωπο

- προστασία προσωπικότητας
- νομικό πρόσωπο
- σωματείο
- καταστατικό σωματείου
- Ν.Π.Ι.Δ., Ν.Π.Δ.Δ.
- ερμηνεία κανόνων δικαίου
- ιεράρχηση κανόνων δικαίου
- εμπράγματες σχέσεις
- εμπράγματο δίκαιο
- κυριότητα
- νομή και κατοχή
- τακτική χρησικτησία
- έκτακτη χρησικτησία
- οικογενειακές σχέσεις
- κληρονομικές σχέσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

6.1 Το δίκαιο

Οι άνθρωποι ζώντας εν κοινωνία αναπτύσσουν πολλές και ποικίλες σχέσεις, στην οικογένεια, στη γειτονιά, στο σχολείο, στην εργασία, στο παιχνίδι κτλ. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να είναι ηθελημένες ή αθέλητες, πρόσκαιρες ή διαρκείς κτλ. Ό,τι και αν είναι χρειάζονται ρύθμιση για να αποφεύγονται οι συγκρούσεις.

Δίκαιο λοιπόν είναι ένα σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή. Η συνύπαρξη απαιτεί την ύπαρξη υπευθυνότητας ή/και του δικαίου. Και η ανάγκη για δίκαιο υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε

κοινωνία.

Το δίκαιο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πολιτική. Η πολιτική και το δίκαιο γεννήθηκαν από την ανάγκη να επιτευχθούν οι κοινοί στόχοι της κοινωνίας και να προστατευθούν τα μέλη της. Το δίκαιο εκφράζει κοινωνικές ανάγκες, αξίες, προτεραιότητες. Εκφράζει την ιεράρχηση των αναγκών και αξιών κάθε κοινωνίας. Η πολιτική καλείται να κάνει τις άριστες επιλογές για άτομα και κοινωνία. Καλείται να θεσπίσει «ορθό» δίκαιο. Η διαφοροποίηση της πολιτικής και του δικαίου στην πορεία του χρόνου σημαίνει διαφοροποίηση αναγκών και αξιών, διαφορετική ιεράρχησή τους. Το δίκαιο εκδηλώνεται σε ορισμένο χώρο και χρόνο και εκφράζει αντιλήψεις και τάσεις της κοινωνικής συμβίωσης. Επιβάλλεται από την κοινωνία για να

ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Από την άλλη μεριά υποστηρίζεται ότι το δίκαιο είναι κοινωνική – πολιτική κατασκευή για να ρυθμίζει σχέσεις, τις οποίες εξασφαλίζει η κρατική εξουσία.

Το κρίσιμο λοιπόν ερώτημα είναι, ποιος επιβάλλει και ποιον εξυπηρετεί το δίκαιο; Το δίκαιο είναι ταξικό, ουδέτερο ή είναι το αποτέλεσμα συσχετισμού (της σύγκρουσης) των κοινωνικών - πολιτικών δυνάμεων; Γενικά, υπάρχουν τρεις απόψεις: α) Είναι ταξικό. Εκφράζει και υπηρετεί τα συμφέροντα της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης. Έτσι π.χ. στον καπιταλισμό, η αστική τάξη διαμορφώνει το δίκαιο εκείνο που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της και διαιώνίζει την κυριαρχία της.

β) Είναι ουδέτερο. Το δίκαιο, γραφτό και άγραφο, εκφράζει και

ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις, γενικά και απρόσωπα, και ισχύει έναντι πάντων. Δεδομένου ότι αυτές μεταβάλλονται, επόμενο είναι να μεταβάλλεται και το δίκαιο. Γι' αυτό κάθε κοινωνία, ζώντας τη δική της πραγματικότητα, έχει το δικό της δίκαιο, που ισχύει κάθε φορά.

γ) Ούτε ταξικό ούτε ουδέτερο. Το δίκαιο εκφράζει και ρυθμίζει τις κοινωνικές αντιθέσεις. Γενικά, εξυπηρετεί το συμφέρον της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης, αλλά δεν λειτουργεί μονόπλευρα υπέρ των κρατούντων. Δεν είναι πλήρως ταξικό, αλλά δεν είναι και ουδέτερο, αφού προσπαθεί να συγκεράσει και να εξισορροπήσει τα ανταγωνιστικά συμφέροντα, που διαμορφώνονται από τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικών - πολιτικών δυνάμεων.

Ανέκαθεν ο άνθρωπος έθετε το

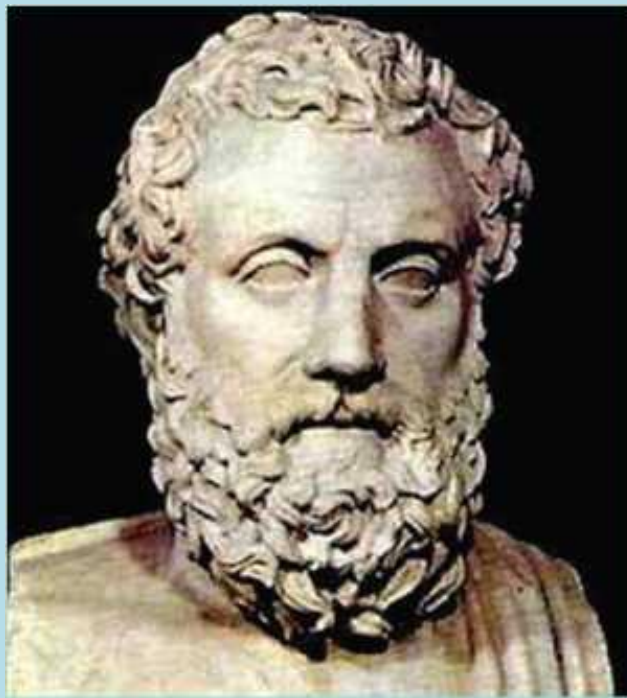
ερώτημα, τι είναι δίκαιο; Σε όλες τις εποχές, φιλόσοφοι, επιστήμονες, πολιτικοί, προσπαθούν να απαντήσουν στο ίδιο ερώτημα. Όπως για κάθε ζήτημα, έτσι και εν προκειμένω υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για το τι είναι δίκαιο και δικαιοσύνη.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «η λέξη δίκαιο πρέπει να σημαίνει δίκαιο σύμφωνα με την ισότητα, και αυτό που είναι δίκαιο σύμφωνα με την ισότητα πρέπει να αποβλέπει στο κοινό συμφέρον της πόλης και στο κοινό συμφέρον των πολιτών».

«Δίκαιο είναι ένα σύστημα καταναγκαστικών κανόνων που εκφράζουν και ρυθμίζουν δεδομένες κοινωνικές σχέσεις, κατά τρόπο ανταποκρινόμενο βασικά στο συμφέρον της εκάστοτε

κυρίαρχης τάξης, και που την τήρησή τους επιβάλλει και εξασφαλίζει με κυρώσεις η κρατική εξουσία.»
(Α. Μάνεσης, Συνταγματικό δίκαιο)

«Οι άνθρωποι είναι ανάγκη να δημιουργούν νόμους και να ζουν σύμφωνα με τους νόμους, αλλιώς υπάρχει φόβος να μη διαφέρουν καθόλου από τα άγρια θηρία.»
(Πλάτων, Νόμοι)

Σόλων ο Αθηναίος

Στην Αθήνα της κλασσικής αρχαιότητας, κάθε πολίτης μπορούσε να προτείνει έναν νόμο, που αν ψηφίζόταν γινόταν νόμος της πόλης. Όμως αναλάμβαναν και την ευθύνη της πρότασής τους. Αν ο νόμος ήταν καλός επαινούνταν, αν ήταν κακός διώκονταν, κάποιες φορές τιμωρούνταν και με την ποινή του θανάτου. Ίσχυε και η γραφή παρανόμων, δηλαδή κάθε πολίτης μπορούσε να σύρει στα δικαστήρια κάποιον που έπεισε την εκκλησία του δήμου να ψηφίσει έναν «μη θεμιτό» νόμο.

Ο Σωκράτης, στην Πολιτεία του Πλάτωνα, προσπαθεί να αποδείξει την ανωτερότητα και την ωφέλεια του δικαίου και της δικαιοσύνης έναντι της αδικίας, αναφέροντας ότι η δικαιοσύνη χαρακτηρίζει τους ανθρώπους αλλά και τις πολιτείες.

Ο Θρασύμαχος, ένα από τα πρόσωπα της συζήτησης, υποστηρίζει ότι «το δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο παρά το συμφέρον του ισχυροτέρου». Βέβαια, ο ισχυρότερος επειδή έχει δύναμη, μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του. Μπορεί να ορίζει «τι είναι δίκαιο», αλλά αυτό δεν σημαίνει αναμφίβολα ότι είναι και δίκαιο. Άλλη είναι η έννοια του δικαίου, άλλη του συμφέροντος και άλλη η έννοια της δύναμης.

Από τότε μέχρι σήμερα η συζήτηση συνεχίζεται. Παραπλήσια είναι η συζήτηση σχετικά με την ύπαρξη και διάκριση του δικαίου σε θετό και φυσικό.

Το θετό δίκαιο είναι αυτό που τίθεται από την πολιτεία. Ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις και, ανάλογα με τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες, τις ρυθμίζει περισσότερο ή

λιγότερο ταξικά ή ουδέτερα ή ανάλογα με τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικών - πολιτικών δυνάμεων.

Το φυσικό δίκαιο είναι η αιώνια, αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα του ορθού σύμφωνα με το καλό, το αγαθό. Προσιδιάζει σ' όλους τους ανθρώπους, είναι σύμφυτο με την ανθρώπινη υπόσταση, είναι μια αξία. Ένα δίκαιο αιώνιο και αναλλοίωτο, που ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές. Εμπέρι-έχει αξιώματα και αρχές γενικής ισχύος. Είναι το δίκαιο του δικαίου. Άλλωστε, το φυσικό δίκαιο «προϊσχύει, υπερισχύει και κατισχύει» του θετού δικαίου. Αιώνιο σύμβολο επίκλησης του φυσικού δικαίου αποτελεί η Αντιγόνη του Σοφοκλή.

**Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας,
Αντιγόνη, 1955.**

Χρειάζεται να σημειωθεί ότι το δίκαιο δεν συμπίπτει με τη δικαιοσύνη. Το δίκαιο τίθεται από την πολιτεία, γι' αυτό λέγεται και θετό δίκαιο. Η δικαιοσύνη ως ιδέα είναι έννοια ευρύτερη, ταυτίζεται με το φυσικό δίκαιο, δηλαδή το δίκαιο που είναι αιώνιο, αμετάβλητο και ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές.

Το δίκαιο δεν εξαντλείται στον νόμο. Ο νόμος, το θετό δίκαιο, προσπαθεί να οριοθετήσει το δίκαιο από το άδικο, το καλό από το κακό, το ηθικό από το ανήθικο. Ο νόμος και μάλιστα ο γραπτός νόμος αποτελεί κατάκτηση για τον πολιτισμό. Και ωφελεί περισσότερο τους αδύνατους παρά τους δυνατούς. Γενικά, ο νόμος: ενδιαφέρει όλους, ισχύει για όλους, προστατεύει όλους. Ο Πλάτων, στο έργο του Νόμοι, αναφέρει για τους νόμους ορισμένες αρχές πρωταρχικής σημασίας, οι οποίες ενδιαφέρουν, πρωτίστως, όσους ασχολούνται με τη νομική επιστήμη, όπως:

- **Οι νόμοι πρέπει να ρυθμίζουν τα σημαντικά ζητήματα.**
- **Οι νόμοι δεν πρέπει να μεταβάλλονται συχνά.**
- **Οι νόμοι διαπαιδαγωγούν τους**

πολίτες.

- **Η επιβολή των νόμων πρέπει να γίνεται με την πειθώ και όχι με τη βία.**

Γενικά οι νόμοι διακρίνονται σε:

- **Φυσικούς.** Καθορίζουν την κίνηση, εξέλιξη του κόσμου.
- **Κοινωνικούς.** Αφορούν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις της κοινωνίας.
- **Ηθικούς.** Απορρέουν από την ηθική συνείδηση του ατόμου.
- **Πολιτικούς.** Είναι γραπτοί κανόνες δικαίου, που θέτει η πολιτεία και ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων.

Ειδικότερα, οι νόμοι της πολιτείας:

- **Ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις.**
- **Θεμελιώνουν την πολιτεία.**
- **Συμβάλλουν στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια.**
- **Διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.**

6.2 Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου

Ηθική και Δίκαιο βρίσκονται σε στενή σχέση, αλληλοεπηρεάζονται. Η επίδραση της ηθικής επί του δικαίου είναι τόσο σημαντική, ώστε γίνεται λόγος για ηθικοποίηση του δικαίου. Το δίκαιο είναι ανάγκη να έχει έναν βαθμό ηθικής αποδοχής, διότι έτσι λειτουργεί ως συνεκτικός ιστός της κοινωνίας και επιπλέον είναι αποτελεσματικό. Το δίκαιο λοιπόν στηρίζεται στην Ηθική. Ηθική και δίκαιο ορίζουν τρόπους συμπεριφοράς. Το «δέον» της συμπεριφοράς απορρέει τόσο από κανόνες ηθικής όσο και από κανόνες δικαίου. Όμως, υπάρχουν και διαφορές.

Η ηθική εισάγει κανόνες που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά και επιπλέον επισείει τους κινδύνους

από τη μη εφαρμογή τους. Διακρίνει το καλό από το κακό. Οι κανόνες ηθικής δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, απευθύνονται στον εσωτερικό κόσμο, στη συνείδηση, στον συνάνθρωπο, έχουν στόχο την ουσιαστική νομιμότητα. Η παραβίαση των ηθικών κανόνων είναι αμάρτημα. Το δίκαιο ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Πρωταρχικός σκοπός του δικαίου είναι η επιβολή και η διατήρηση της τάξης, η εξασφάλιση της ειρηνικής κοινωνικής συμβίωσης. Σε αντίθεση με τους κανόνες της ηθικής, οι κανόνες του δικαίου είναι υποχρεωτικοί, απευθύνονται στον άνθρωπο, ενδιαφέρονται για την εξωτερική συμπεριφορά και την τυπική νομιμότητα. Η παράβαση των κανόνων δικαίου συνιστά έγκλημα.

Η ηθική, όπως σημειώνει ο Αριστοτέλης, «παράγεται από τη λέξη έθος, και γι' αυτό τον λόγο πήρε το όνομα, που λίγο διαφέρει από τη λέξη ήθος». (Αριστοτέλους Ηθικά Νικομάχεια)

Ίσως, η πλέον θαυμαστή, αλλά αυστηρή για τα σημερινά ήθη, διάκριση δικαίου και ηθικής γίνεται εις την Επί του Όρους Ομιλία του Χριστού. (Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον)

Η επί του Όρους Ομιλία του Χριστού, Ιερός Ναός Αγίων Ιωακείμ και Αννης, Νέα Ευκαρπία, Θεσσαλονίκη.

**«Πάντα ουν όσα αν θέλητε ίνα ποιώ-
σιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς
ποιείτε αυτοίς. ούτος γαρ εστιν ο νό-
μος και οι προφήται» (Ματθ. Ζ'12)**

**Για τον Αριστοτέλη, η επίλυση των
συγκρούσεων γίνεται με βάση την
ηθική φρόνηση, σύμφωνα με την
οποία σκοπός της πράξης είναι η
αναζήτηση του αγαθού, του δικαίου.
Επομένως, ναι μεν καθένας είναι
ελεύθερος να πράττει κατά το δο-
κούν, σύμφωνα με τις δικές του ηθι-
κές αντιλήψεις (υποκειμενική ηθική),
αλλά δεσμεύεται από την ηθική
φρόνηση να πράξει το καθήκον του.
Άρα, το πρόβλημα είναι πώς καθέ-
νας θα επιτελεί το καθήκον του, αλ-
λά συγχρόνως θα είναι ελεύθερος.
Το ζήτημα λοιπόν δεν είναι η θέσπι-
ση απαγορευτικών κανόνων, αλλά
η δημιουργία ατόμων με ηθική**

φρόνηση, με σωφροσύνη. Αυτό επιτυγχάνεται με την πείρα και το παράδειγμα, δηλαδή με μια συνολική διαδικασία μαθητείας μέσα σ' ένα ηθικό περιβάλλον.

Πράγματι, άλλο η ηθικότητα και άλλο η νομιμότητα της πράξης. Οι κανόνες δικαίου διαφέρουν από τους κανόνες ηθικής, κυρίως, στα εξής:

- α) Ρυθμίζουν την εξωτερική συμπεριφορά, τις πράξεις, δεν ενδιαφέρονται για τις σκέψεις των ανθρώπων.**
- β) Είναι υποχρεωτικοί, αναγκαστικοί, τόσο για τους πολίτες όσο και για τους φορείς που τους επιβάλλουν.**
- γ) Προβλέπουν κυρώσεις για αυτούς που τους παραβιάζουν.**

Ένα κρίσιμο ερώτημα είναι το εξής: τι πράττει ο άνθρωπος σε περίπτωση σύγκρουσης κανόνων ηθικής και δικαίου; Στις περιπτώσεις αυτές

γίνεται λόγος για ηθικά διλήμματα. Σε κρίσιμες - οριακές καταστάσεις, και όχι μόνο, καθένας αντιμετωπίζει τα λεγόμενα ηθικά διλήμματα. Παράδειγμα: ελευθερία ή θάνατος, πόλεμος ή ειρήνη, πίστη ή απιστία, εργασία ή απεργία. Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν ότι το δίλημμα μπορεί να είναι σημαντικό ή δευτερεύον. Μόνο που και το δευτερεύον μπορεί να είναι εξίσου σημαντικό για αυτόν που καλείται να επιλέξει. Ηθικό δίλημμα υφίσταται και στη σύγκρουση καθηκόντων. Σύγκρουση καθηκόντων υπάρχει όταν η εκπλήρωση του ενός καθήκοντος συνεπάγεται προσβολή του άλλου. Αν το ένα καθήκον είναι καταφανώς σημαντικότερο από το άλλο, η λύση είναι εύκολη. Αν όμως τα δύο καθήκοντα είναι ίσης ή περίπου ίσης αξίας, το δίλημμα είναι έντονο.

Παράδειγμα: τι γίνεται όταν «πρέπει» να θυσιάσει η μάνα για να σώσει το παιδί της, ο δάσκαλος για να σώσει τους μαθητές του, ο αξιωματικός για να σώσει τους στρατιώτες του; Υπάρχει στάθμιση - αξιολόγηση της ανθρώπινης ζωής; Τι κριτήρια μπορούν να χρησιμοποιηθούν; Μήπως αυτός ο ένας, που αποφάσισε να θυσιάσει, θα μπορούσε να προσφέρει στην ανθρωπότητα ή ακόμα να λυτρώσει τον άνθρωπο από τη δυστυχία; Σύμφωνα με την ηθική φιλοσοφία, είναι δυνατό να βρεθούν τρόποι επίλυσης των ηθικών διλημμάτων, δηλαδή των συγκρούσεων που υφίσταται το άτομο, αφού όλες οι πράξεις δεν έχουν την ίδια σπουδαιότητα. Γίνεται λοιπόν αξιολόγηση και αιτιολόγηση της πράξης, με βάση την ηθική και τη λογική και εξετάζονται

οι επιπτώσεις της πράξης στα άτομα και στο κοινωνικό σύνολο.

Το δίλημμα υπακοή στους κανόνες ηθικής ή στους κανόνες δικαίου, ξεπερνιέται και παύει να υφίσταται, όταν η ηθική εμποτίζει το δίκαιο.

Όμως, οι περιπτώσεις που καλείται να πράξει ο άνθρωπος είναι πολλές και συνήθως δεν γνωρίζει το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου, ούτε η ηθική εμποτίζει όλους τους νόμους. Κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή και απαιτεί τη δική της αξιολόγηση και επιλογή. Γι' αυτό, γενική απάντηση δεν υπάρχει. Κάθε φορά είναι θέμα επιλογής. Σε γενικές γραμμές, καθένας μπορεί να αφηφήσει το δίκαιο, τον νόμο, εφόσον:

- είναι καταφανώς άδικος, ανήθικος,**
- δεν χρησιμοποιεί βία,**
- αποδέχεται τις συνέπειες της ανυπακοής.**

Επίσης, υπάρχει περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των κανόνων ηθικής. Και στην περίπτωση αυτή καθένας καλείται να επιλέξει. Επειδή η ηθική επιβάλλει καθήκοντα, η επιλογή γίνεται μετά από αξιολόγηση των συγκρουόμενων καθηκόντων. Σε γενικές γραμμές ισχύουν οι εξής αρχές:

- Τα θεμελιώδη καθήκοντα υπερισχύουν των μη θεμελιωδών.
- Τα γενικά καθήκοντα υπερισχύουν των ειδικών.
- Τα καθήκοντα φιλανθρωπίας υπερισχύουν των καθηκόντων της δικαιοσύνης.
- Αυτά που αφορούν τη ζωή είναι ανώτερα από αυτά που αφορούν την περιουσία και την ελευθερία.
- Αυτά που αφορούν τους πολλούς υπερισχύουν αυτών που αφορούν

τους λίγους.

- Αυτά που αφορούν τους οικείους υπερिशύουν αυτών που αφορούν τους ξένους.

Γενικά, ο χρυσός κανόνας συμπεριφοράς, ο οποίος ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές είναι: καθένας πρέπει να συμπεριφέρεται στους άλλους, όπως θα ήθελε οι άλλοι να συμπεριφέρονται σε αυτόν. Δηλαδή, συμπεριφορά σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαιότητας.

Θεόφιλος,
Αδάμ και Εύα, π. 1930.

**Γιάννης Μόραλης,
Επιτύμβια σύνθεση, 1958.**

**Γεώργιος Μαυροϊδής,
Γυμνό, 1964.**

6.3 Ερμηνεία και ιεράρχηση των κανόνων δικαίου

Η ερμηνεία δικαίου συνίσταται στην κατανόηση του δικαίου, στην ανεύρεση του πραγματικού νοήματος των κανόνων του δικαίου, συνήθως του νόμου. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή, και αφού η κοινωνική ζωή μεταβάλλεται, οι νέες καταστάσεις, τα νέα προβλήματα, χρειάζονται ρύθμιση.

Υπάρχουν περιπτώσεις που ένας νόμος παρουσιάζει ασάφειες. Έτσι δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενό του, την έκταση εφαρμογής του κτλ. Επίσης, αφού η κοινωνική πραγματικότητα μεταβάλλεται, οι συνθήκες που υπήρχαν κατά τη θέσπιση του νόμου ίσως δεν υπάρχουν ύστερα από κάποια χρόνια. Επιπλέον, ο νόμος είναι αδύνατον να προβλέψει

όλες τις περιπτώσεις που εμφανίζονται στην κοινωνική ζωή. Για όλους αυτούς τους λόγους, το δίκαιο πιθανόν να χρειάζεται ερμηνεία. Το ζήτημα της ερμηνείας τίθεται κυρίως από τον δικαστή ο οποίος καλείται να εφαρμόσει τους κανόνες δικαίου. Όταν ο δικαστής είναι βέβαιος για το νόημα του κανόνα που θα εφαρμόσει δεν τίθεται ζήτημα. Το ζήτημα τίθεται από τη στιγμή που αμφιβάλλει για το νόημά του. Και αμφιβάλλει όταν συνήθως υπάρχει ασάφεια ή αντίφαση στο νόημα των κανόνων. Παράδειγμα, η λέξη «ιδιοκτησία» σημαίνει την υλική ή την πνευματική ιδιοκτησία; Η λέξη «πρόσωπο» συμπεριλαμβάνει μόνο τα φυσικά ή και τα νομικά πρόσωπα. Οι σπουδαιότερες μέθοδοι ερμηνείας είναι οι εξής:

α) Αυθεντική ερμηνεία. Είναι η

ερμηνεία που κάνει ο νομοθέτης, είτε με ερμηνευτική διάταξη στον ίδιο νόμο είτε, συνήθως, με έκδοση μεταγενέστερου νόμου. Το Σύνταγμα (Άρθρο 77) αναφέρει ότι η αυθεντική ερμηνεία του νόμου ανήκει στη νομοθετική λειτουργία. Κάποιες φορές ο ίδιος ο νομοθέτης ερμηνεύει τον κανόνα δικαίου που θέτει. Παραδείγματα: στο Σύνταγμα, στο Άρθρο 28, υπάρχει η εξής ερμηνευτική δήλωση: «Το άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης». Ο Αστικός Κώδικας, στο Άρθρο 947, δίνει την έννοια του πράγματος: «Πράγματα κατά την έννοια του νόμου είναι μόνο ενσώματα αντικείμενα. Πράγματα λογίζονται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα,

εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο».

β) Γραμματική ερμηνεία. Είναι η ερμηνεία που γίνεται με βάση το γράμμα του νόμου. Με βάση τους κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού ερευνάται η πραγματική έννοια και σημασία των λέξεων.

γ) Λογική (επιστημονική ερμηνεία). Είναι αυτή που χρησιμοποιεί τους κανόνες και τα επιχειρήματα της λογικής και σκοπεί στην ανεύρεση του πραγματικού νοήματος του νόμου.

δ) Τελολογική ερμηνεία. Είναι αυτή που επιδιώκει την ανεύρεση του σκοπού (τέλος = σκοπός) που επιδιώκεται με τον νόμο κατά τη θέσπισή του. Δηλαδή, μέσα από τον σκοπό βρίσκεται και το πραγματικό περιεχόμενο του νόμου. Εν προκειμένω,

μπορούν να είναι χρήσιμα το σχέδιο νόμου, η εισηγητική έκθεση, τα πρακτικά της Βουλής κτλ. Η εν λόγω μέθοδος πλεονεκτεί σε σύγκριση με τις άλλες, διότι δεν ασχολείται με τον τύπο αλλά με τον σκοπό του νόμου. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις που ο νομοθέτης διατυπώνει έναν νόμο με τρόπο, ώστε να περιορίζει ή να διευρύνει το πραγματικό περιεχόμενό του. Γι' αυτό, εκτός από τις παραπάνω ερμηνείες, χρειάζεται και:

- **Η διασταλτική ερμηνεία.** Αυτή διαστέλλει την έννοια του νόμου, ώστε να συμπεριληφθούν στοιχεία που δεν υπάρχουν στο γράμμα του αλλά ανταποκρίνονται στο πνεύμα του. Παράδειγμα: ο νόμος «Α», που αναφέρει την έννοια «όνομα» συμπεριλαμβάνει και το επώνυμο, επίσης το ψευδώνυμο, την εμπορική

επωνυμία κτλ.

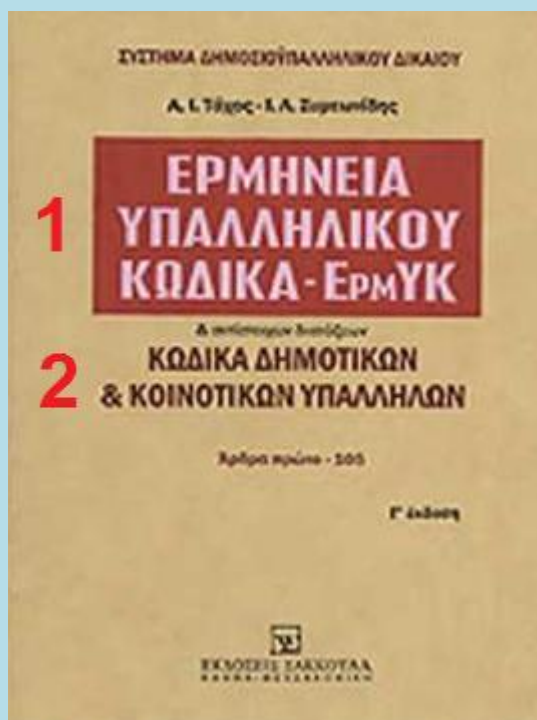
- Η συσταλτική ερμηνεία. Αυτή συστέλλει την έννοια του νόμου, ώστε να μην συμπεριληφθούν στοιχεία που υπάρχουν στο γράμμα του αλλά δεν ανταποκρίνονται στο πνεύμα του. Παράδειγμα: όταν ο νόμος αναφέρει το «πράγμα», που δόθηκε ως ενέχυρο, δεν συμπεριλαμβάνονται τα ακίνητα, διότι μόνο τα κινητά δίνονται ως ενέχυρο.

**1: Βασική
Εμπορική
Νομοθεσία**

1: ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

1: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ - ΕΡΜΥΚ

2: ΚΩΔΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Διαρκής Ερμηνευτικός Κώδικας
Πολεοδομικής Νομοθεσίας

Ερμηνευτική εγκύκλιος
Κώδικα Φορολογικής Νομοθεσίας

Οι κανόνες δικαίου δεν έχουν όλοι την ίδια δύναμη. Υπάρχει κάποια ιεραρχία μεταξύ τους. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι κανόνες αλλάζουν, γίνεται κατανοητή η ανάγκη ιεράρχησής τους. Η σύγκρουση των κανόνων δικαίου αίρεται με την εφαρμογή τριών αξιωμάτων. Τα αξιώματα ιεράρχησης των κανόνων δικαίου είναι:

α) Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του κατωτέρου. Παράδειγμα: το Προεδρικό Διάταγμα κατισχύει της Υπουργικής Απόφασης.

β) Ο νεότερος νόμος υπερισχύει του παλαιότερου. Παράδειγμα: η φετινή Υπουργική Απόφαση για τον τρόπο διεξαγωγής των εξετάσεων κατισχύει της προηγούμενης Υπουργικής Απόφασης που ρυθμίζει το ίδιο θέμα.

γ) Ο ειδικός νόμος υπερισχύει του

γενικού. Ένας νόμος είναι ειδικότερος από κάποιον άλλον όταν: πρώτον, αφορά ορισμένες κατηγορίες προσώπων (π.χ. εμπόρους, ναυτικούς). Δεύτερον, είναι ορισμένης χρονικής ισχύος (π.χ. διάρκειας ενός έτους).

Τι γίνεται αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των τριών παραπάνω αξιωμάτων; Χρειάζεται ιεράρχηση μεταξύ των αξιωμάτων. Στην περίπτωση αυτή ισχύει η εξής ιεραρχία:

- Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του νεοτέρου.**
- Ο ειδικός νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του νεοτέρου.**
- Ο ανώτερος νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του ειδικότερου.**

Η ιεράρχηση έχει μεγάλη σημασία για δύο κυρίως λόγους: πρώτον, κάθε κανόνας δικαίου πρέπει να είναι σύμφωνος, ως προς το

περιεχόμενό του, με όλους τους ανώτερους κανόνες δικαίου. Παράδειγμα: η Υπουργική Απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, τον Νόμο, το Προεδρικό Διάταγμα. Δεύτερον, πρέπει να εκδίδεται με νόμιμο τρόπο, δηλαδή από το αρμόδιο όργανο και με την προβλεπόμενη διαδικασία.

Απεικόνιση Συναλλαγών Ιεράρχηση των κανόνων δικαίου

**Σύνταγμα
(Συνθήκη) Ε.Ε.**

Σύνταγμα Ελλάδας

Διεθνές δίκαιο

Νόμος

Προεδρικό Διάταγμα

Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου

Υπουργική Απόφαση

Διοικητική πράξη

Από τα πολλά νοήματα που μπορεί να έχει ένας κανόνας, επιλέγεται ως αληθές εκείνο που ανταποκρίνεται περισσότερο στον σκοπό που επιδιώκει. Παράδειγμα: το Άρθρο 265 του Ποινικού Κώδικα αναφέρεται στον εμπρησμό σε δάση. Το πραγματικό νόημα αφορά τον εμπρησμό όχι ενός δένδρου αλλά κάποιων δένδρων, ώστε η φωτιά να μπορεί από μόνη της να εξαπλωθεί στο δάσος.

«Πιστεύω πως έργο του χρηστού πολίτη και του δίκαιου δικαστή είναι να ερμηνεύει τους νόμους έτσι ώστε η ερμηνεία να είναι ωφέλιμη και στο μέλλον για την πόλη.» (Λυσίας, Κατά Αλκιβιάδου Λιποταξίου, 395,4)

«Γενικά, οι κατεστημένες δυνάμεις θέλουν τη διατήρηση των

υπαρχόντων νόμων, ενώ οι νέες δυνάμεις επιδιώκουν την ανατροπή τους, για να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα. Η πολιτική φρόνηση αποφεύγει τη σύγκρουση και επιδιώκει με διάλογο και συναίνεση την έξοδο από την κρίση.» (Μπέης Κ., Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας)

6.4 Υποκείμενα δικαίου

6.4.1 Τα Φυσικά Πρόσωπα – Προστασία της προσωπικότητας

Φυσικό πρόσωπο, δηλαδή υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είναι κάθε άνθρωπος. Το φυσικό πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει με τη γέννηση και παύει με τον θάνατο. Ο νόμος προστατεύει και το κυοφορούμενο, με την προϋπόθεση ότι θα γεννηθεί ζωντανό. Η προστασία του κυοφορούμενου αφορά κυρίως το κληρονομικό δίκαιο.

(Βλέπε Α.Κ., Άρθρα 34 - 39)

Το δίκαιο αναγνωρίζει ορισμένες σημαντικές ιδιότητες που χαρακτηρίζουν το πρόσωπο. Αυτές είναι: το φύλο, το όνομα, η συγγένεια, η ιθαγένεια, η κατοικία. Ειδικότερα:

α) Το φύλο. Το φύλο (άντρας – γυναίκα) προσδιορίζει την ταυτότητα

κάθε προσώπου, αλλά και ορισμένη ικανότητα. Παράδειγμα, η σύναψη γάμου προϋποθέτει δύο φυσικά πρόσωπα διαφορετικού φύλου. Βέβαια, σύμφωνα με το Σύνταγμα, άντρες και γυναίκες είναι ίσοι έναντι του νόμου και απολαμβάνουν την ίδια προστασία.

β) Το όνομα. Με την ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει το κύριο όνομα και το επώνυμο. Το κύριο όνομα δίνεται από τους γονείς, συνήθως, κατά τη βάφτιση. Το επώνυμο προσδιορίζεται με κοινή δήλωση των γονέων πριν από τον γάμο και μπορεί να είναι είτε το επώνυμο του πατέρα είτε το επώνυμο της μητέρας, είτε συνδυασμός των επωνύμων τους. Αν οι γονείς δεν κάνουν δήλωση, τότε τα παιδιά έχουν το επώνυμο του πατέρα.

Είναι δυνατή η μεταβολή του

ονόματος, κυρίου ή επωνύμου. Η μεταβολή του επωνύμου γίνεται στον δήμο. Σημειώνεται ότι με ορισμένες προϋποθέσεις με το όνομα εξομοιώνεται και το ψευδώνυμο, οπότε προστατεύεται και αυτό όπως το όνομα.

γ) Η συγγένεια. Είναι η σχέση που δημιουργείται μεταξύ φυσικών προσώπων. Διακρίνεται ανάλογα με τον τρόπο που δημιουργείται. Η συγγένεια εξ αίματος, δημιουργείται με τη γέννηση. Η συγγένεια εξ αγχιστείας, δημιουργείται με τον γάμο. Η πνευματική συγγένεια, δημιουργείται με τη βάπτιση. Η νομική συγγένεια, δημιουργείται με την υιοθεσία.

δ) Η ιθαγένεια ή εθνικότητα, είναι η ιδιότητα που συνδέει το πρόσωπο με την πολιτεία. Η ιθαγένεια δημιουργεί στον πολίτη δικαιώματα

και υποχρεώσεις (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν, υποχρέωση στρατιωτικής θητείας). Σημειώνεται ότι όλοι οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν διπλή ιθαγένεια (ενός κράτους αλλά και της Ένωσης).

ε) Κατοικία. Είναι ο τόπος που μένει μόνιμα το φυσικό πρόσωπο, ο οποίος συνήθως αποτελεί το κέντρο της εν γένει κοινωνικής δραστηριότητάς του. Η κατοικία διαφέρει από τη διαμονή, η οποία είναι ο τόπος που διαμένει προσωρινά το πρόσωπο, χωρίς πρόθεση μόνιμης εγκατάστασης.

Για την κατοικία ισχύουν δύο αρχές. Πρώτον, η αρχή της αποκλειστικής κατοικίας, σύμφωνα με την οποία κανένας δεν μπορεί να έχει συγχρόνως περισσότερες από μία κατοικίες. Εξαίρεση υπάρχει για τους εμπόρους. Για υποθέσεις που αφορούν

την άσκηση της εμπορίας τους έχουν τόπο κατοικίας τον τόπο που ασκούν το εμπόριό τους. Δεύτερον, αρχή της αναγκαίας κατοικίας, σύμφωνα με την οποία κανένας δεν υπάρχει χωρίς κατοικία. Η παλιά κατοικία διατηρείται μέχρι απόκτησης της νέας, αλλά και η νέα κατοικία αποκτιέται μόνο με την απώλεια της παλιάς.

Προσωπικότητα είναι το σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων, που αφενός χρησιμεύουν για την εξωτερίκευση ορισμένου προσώπου και αφετέρου προσιδιάζουν στην ανθρώπινη φύση. Είναι η συνολική φυσική, πνευματική και ψυχική συγκρότηση του ανθρώπου (εξωτερική εμφάνιση, το όνομα, η εξυπνάδα, η εντιμότητα, η αξιοπρέπεια, η ελευθερία κτλ.)

Προστασία της προσωπικότητας

σημαίνει προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου. Και αυτό αφορά τόσο το άτομο όσο και την πολιτεία. Το δίκαιο παρέχει το δικαίωμα σε όποιον προσβάλλεται η προσωπικότητά του να προσφύγει στη δικαιοσύνη και να ζητήσει:

- Την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον.
- Αποζημίωση, εφόσον αποδειχθεί ότι ο προσβάλλων ενήργησε με δόλο ή αμέλεια.
- Ικανοποίηση ηθικής βλάβης. Η ηθική βλάβη είναι αυτή που προκαλείται σε μη περιουσιακά αγαθά (π.χ. υγεία, ελευθερία, αξιοπρέπεια).

Ιδιότητες προσώπου

- φύλο
- όνομα
- συγγένεια

- **εθνικότητα**
- **κατοικία**

Και το όνομα αυτού...

**Γιώργος Σικελιώτης,
Ζευγάρι, 1973.**

Κατοικία

Προσωπικότητα έχουν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα (νομική προσωπικότητα). Βέβαια, η προσωπικότητα προσιδιάζει στα φυσικά πρόσωπα και συνδέεται με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ατόμου.

6.4.2 Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο

Πολλές φορές ένα άτομο δεν μπορεί από μόνο του να ικανοποιήσει τις επιδιώξεις του, γι' αυτό ενώνει τις προσπάθειές του με άλλα

πρόσωπα. Νομικό Πρόσωπο, λοιπόν, είναι ένωση προσώπων ή σύνολο περιουσίας, για εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού (Άρθρο 61 Α.Κ.). Με κριτήριο τον σκοπό που επιδιώκουν, τα νομικά πρόσωπα διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, σε: δημοσίου δικαίου και ιδιωτικού δικαίου.

Τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) ιδρύονται από την πολιτεία, διέπονται από κανόνες δημοσίου δικαίου, είναι φορείς δημόσιας εξουσίας και επιδιώκουν σκοπούς δημοσίου συμφέροντος.

Τα κυριότερα Ν.Π.Δ.Δ. είναι: η πολιτεία, η εκκλησία (ναοί, μονές, μητροπόλεις), οι δήμοι και οι κοινότητες, τα πανεπιστήμια, τα επιμελητήρια, τα ασφαλιστικά ταμεία κτλ.

Τα Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) ιδρύονται συνήθως

από ιδιώτες, διέπονται από κανόνες του ιδιωτικού δικαίου και επιδιώκουν ιδιωτικούς σκοπούς, κυρίως κοινωνικούς και οικονομικούς. Τα είδη των Ν.Π.Ι.Δ. προβλέπονται περιοριστικά από τον Αστικό Κώδικα (σωματεία, ιδρύματα, επιτροπές εράνων, αστική εταιρεία) και τους Εμπορικούς Νόμους (ομόρρυθμη εταιρεία, ετερόρρυθμη εταιρεία, ανώνυμη εταιρεία, εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, συνεταιρισμός). Το σωματείο είναι ένωση είκοσι τουλάχιστον προσώπων που επιδιώκει μη κερδοσκοπικούς σκοπούς (πολιτιστικούς, μορφωτικούς, αθλητικούς, φιλανθρωπικούς κτλ.). Για να ιδρυθεί ένα σωματείο υποβάλλεται στο πρωτοδικείο κατάστατικό υπογεγραμμένο από τα ιδρυτικά μέλη. Το σωματείο αρχίζει να υπάρχει από την εγγραφή του

στο βιβλίο «περί Σωματείων», του πρωτοδικείου.

Το καταστατικό του σωματείου πρέπει οπωσδήποτε να περιέχει τουλάχιστον τα εξής στοιχεία (Άρθρον 80 Α.Κ.):

- Τον σκοπό, την επωνυμία και την έδρα του σωματείου.**
- Τους όρους εγγραφής, αποχώρησης και αποβολής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.**
- Τους πόρους του σωματείου.**
- Τον τρόπο δικαστικής και εξώδικης αντιπροσώπευσης του σωματείου.**
- Τα όργανα διοίκησης, καθώς και τους όρους συγκρότησης, λειτουργίας και παύσης τους.**
- Τους όρους που συγκαλείται, συνεδριάζει και αποφασίζει η συνέλευση των μελών.**

- Τους όρους τροποποίησης του καταστατικού.
- Τους όρους διάλυσης του σωματείου.

Η διοίκηση του σωματείου ασκείται από το **Διοικητικό Συμβούλιο**, αλλά το ανώτατο όργανο είναι η **Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.)** των μελών. Οι αποφάσεις στη Γ.Σ. λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία (μισό συν ένα) εκτός αν το καταστατικό ορίζει διαφορετικά.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Άρθρο 1: Σύσταση, Έδρα

1. Τα ιδρυτικά μέλη, νέοι επιστήμονες και εργαζόμενοι με καταγωγή ή μόνιμη κατοικία στην ....., κινούμενοι από διάθεση προσφοράς στον τόπο που γεννήθηκαν, από τον οποίο κατάγονται, ή διαμένουν σε αυτόν, την ....., **ΙΔΡΥΟΥΝ**

Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την επωνυμία «.....».

2. Έδρα του Συλλόγου ορίζεται η πόλη των Αθηνών.

3. Ο Σύλλογος μπορεί να ιδρύει γραφεία του και σε άλλα μέρη της χώρας ή του εξωτερικού.

Άρθρο 2: Σκοπός

Το Σωματείο δεν έχει πολιτικό χαρακτήρα και δεν είναι κερδοσκοπικό. Λειτουργεί με βάση τον εθελοντισμό και την αλληλεγγύη με σκοπό την ανάπτυξη της ..... και την διατήρηση των παραδόσεων της. Σκοπός του σωματείου είναι:

α. Η σφυρηλάτηση δεσμών μεταξύ των νέων εργαζομένων και επιστημόνων με ..... καταγωγή ή νόμιμη διαμονή στην ..... και η παρότρυνσή τους σε δράσεις με σκοπό την υπενθύμιση της κοινής

καταγωγής και την προαγωγή των παραδόσεων.

β. Η σφυρηλάτηση δεσμών μεταξύ των νέων εργαζομένων και επιστημόνων με ..... καταγωγή ή μόνιμη διαμονή στην ..... και των νέων ανθρώπων των χωρών της ευρύτερης περιοχής της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Ανατολικής Μεσογείου και η παρότρυνσή τους σε δράσεις με σκοπό την διάδοση και προβολή των παραδόσεων, του πολιτισμού και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε λαού.

Το Σωματείο

Το σωματείο διαλύεται στις εξής περιπτώσεις:

- Στις περιπτώσεις που ορίζει το καταστατικό.
- Όταν τα μέλη του μειωθούν σε λιγότερα από δέκα.

- Με απόφαση της Γ.Σ. των μελών. Χρειάζεται να παρίσταται τουλάχιστον ο μισός αριθμός των μελών και η απόφαση για τη διάλυση να ληφθεί με πλειοψηφία $3/4$ των παρόντων μελών.
- Με απόφαση του πρωτοδικείου, αν το ζητήσει η διοίκηση του σωματείου ή το $1/5$ των μελών ή η εποπτεύουσα αρχή.

6.5 Εμπράγματες σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα

Με τις εμπράγματες σχέσεις ασχολείται το εμπράγματο δίκαιο, που είναι κλάδος του ιδιωτικού δικαίου. Εμπράγματο δίκαιο είναι το σύνολο των κανόνων του ιδιωτικού δικαίου, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις των προσώπων με τα πράγματα.

Περιεχόμενο του εμπράγματος δικαίου είναι το δικαίωμα (η εξουσία) του ανθρώπου πάνω στα οικονομικά αγαθά και, πρωτίστως, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Ο κύριος ενός πράγματος μπορεί να το κρατήσει για τον εαυτό του, να το πωλήσει σε άλλον, να το δωρίσει κτλ. Το εμπράγματο δίκαιο προέκυψε από την έμφυτη τάση του ανθρώπου να βρίσκει αγαθά για να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Σήμερα, το

εμπράγματο δίκαιο αναγνωρίζει κυριότητα σε κινητά και ακίνητα. Και αυτό έχει μεγάλη πρακτική σημασία για την οικονομική ζωή των ανθρώπων αλλά και για την εθνική οικονομία.

Σύμφωνα με τον Α.Κ. τα εμπράγματα δικαιώματα παρέχουν εξουσία άμεση και εναντίον όλων πάνω στο πράγμα. Αυτό σημαίνει:

- Εξουσία πάνω στο πράγμα. Δηλαδή εξουσία πάνω σε ορισμένο αντικείμενο (κυριότητα οικοπέδου, επίπλων, τηλεφώνου, επικαρπία σε διαμέρισμα κτλ.).

- Εξουσία έννομη (νόμιμη). Ο νόμος αναγνωρίζει ότι το πράγμα ανήκει σε ορισμένο πρόσωπο.

Έτσι, αν π.χ. κάποιος κατέχει ένα κλεμμένο τηλέφωνο, δεν το κατέχει νόμιμα, άρα, δεν έχει εξουσία επί του τηλεφώνου.

- Εξουσία άμεση και απόλυτη.
Εξουσία άμεση, δηλαδή μεταξύ προσώπου και πράγματος δεν παρεμβάλλεται άλλο πρόσωπο. Εξουσία απόλυτη, δηλαδή μπορεί να στραφεί εναντίον οποιουδήποτε προσβάλλει (εμποδίζει) το δικαίωμά του πάνω στο πράγμα.

Με την ευρεία έννοια, πράγμα είναι κάθε αντικείμενο. Με την νομική έννοια, πράγμα είναι κάθε ενσώματο αντικείμενο, που είναι δεκτικό εξουσιάσεως.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η διάκριση των πραγμάτων σε ακίνητα και κινητά. Για τα ακίνητα ο νόμος επιβάλλει ιδιαίτερες διατυπώσεις, ώστε να μην γίνονται άσκοπες μεταβιβάσεις και για να προστατέψει τους ιδιοκτήτες. Αντίθετα, για τα κινητά, ο νόμος διευκολύνει τις συναλλαγές.

Μερικά πράγματα για λόγους δημοσίου συμφέροντος ή θρησκευτικούς ο νόμος τα θέτει εκτός συναλλαγής, δηλαδή δεν είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας. Κι αυτά είναι:

α) Τα κοινά σε όλους. Είναι αυτά που χρησιμεύουν για τις ανάγκες όλων των ανθρώπων (αέρας, θάλασσα, τρεχούμενο νερό κτλ.).

β) Τα κοινόχρηστα. Κοινόχρηστα ή κοινής χρήσεως είναι αυτά που ο νόμος τα θέτει στη διάθεση του κοινού για γενική χρήση (δρόμοι, πλατείες, αιγιαλοί κτλ.). Αυτά δεν είναι εκτός συναλλαγής, αλλά είναι περιορισμένης συναλλαγής.

γ) Πράγματα προορισμένα για εξυπηρέτηση δημόσιων σκοπών. Δηλαδή πράγματα που προορίζονται για δημόσιους, δημοτικούς και θρησκευτικούς σκοπούς (σχολεία, στρατόπεδα, νοσοκομεία, μονές,

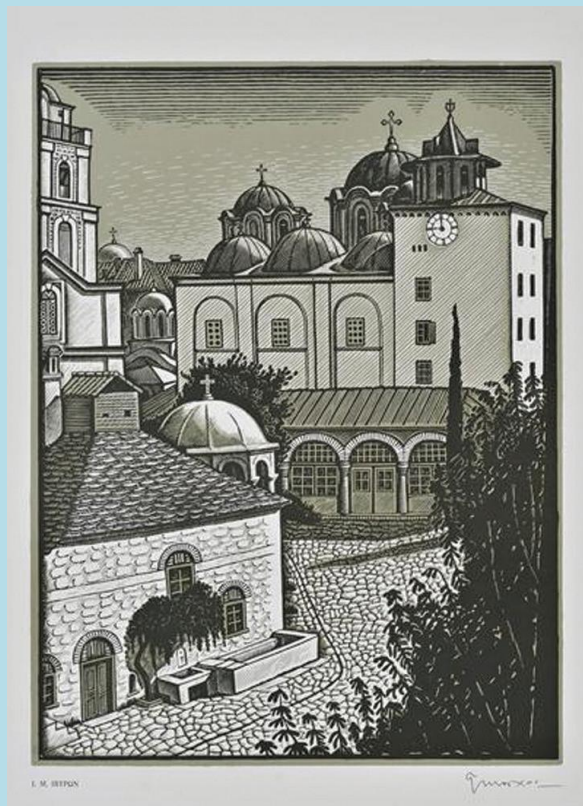
δημοτικές βιβλιοθήκες κτλ.)

«Δικαιώματα παρέχοντα εξουσίαν άμεσον και κατά παντός επί του πράγματος (εμπράγματα δικαιώματα) είναι η κυριότης, αι δουλείαι, το ενέχυρον και η υποθήκη.» (Άρθρο 973 Α.Κ.)

Τάσος Αλεβίζος, Ύδρα, 1959.

**Γεώργιος Μόσχος,
Άθως, Η Μονή Ιβήρων, 1985.**

Τα εμπράγματα δικαιώματα διακρίνονται σε:

A) Απόλυτο δικαίωμα: η κυριότητα
Κυριότητα είναι η αναγνωριζόμενη από τον νόμο άμεση, απόλυτη και καθολική εξουσία επί του πράγματος. Η κυριότητα είναι απόλυτο δικαίωμα. Είναι το πιο ευρύ και πιο καθολικό δικαίωμα που αναγνωρίζει ο νόμος πάνω σε πράγμα. Ο κύριος του πράγματος, εφόσον δεν το απαγορεύει ο νόμος, έχει οποιαδήποτε εξουσία πάνω στο πράγμα. Παράδειγμα: ο κύριος ενός ακινήτου (π.χ. οικίας, οικοπέδου, αγροκτήματος) ή ενός κινητού (π.χ. αυτοκινήτου, επίπλου, βιβλίου) έχει την εξουσία να πωλήσει, να δωρίσει, να εγκαταλείψει κτλ. το πράγμα. Η κυριότητα διαφέρει από τη νομή. Η κυριότητα είναι η νόμιμη εξουσία επί του πράγματος, και υπάρχει

εφόσον υπάρχει έγκυρη κτήση (απόκτηση). Ενώ νομή είναι η φυσική εξουσίαση την οποία ασκεί ένα πρόσωπο πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα, ανεξάρτητα αν γίνεται με βάση κάποιο δικαίωμα και ανεξάρτητα αν αποδοκιμάζεται από το δίκαιο. Παράδειγμα: αυτός που κατάλαμβάνει ένα ακίνητο με σκοπό να το ιδιοποιηθεί ή ο κλέφτης ενός κινητού πράγματος είναι νομέας. Έχει νομή αλλά δεν έχει κυριότητα. Το δικαίωμα της κυριότητας ακινήτων μπορεί να υποστεί αναγκαστική απαλλοτρίωση, δηλαδή να αφαιρεθεί από την πολιτεία με απόζημίωση για λόγους δημοσίου συμφέροντος (κατασκευή δρόμου, βιομηχανικής περιοχής κτλ.). Επίσης, υφίσταται περιορισμούς για λόγους δημοσίου συμφέροντος, όπως π.χ.:

- Η ασφάλεια του κράτους (π.χ. απαγόρευση οικοδομής σε «αμυντικές περιοχές»).
- Το σχέδιο πόλης (π.χ. ορίζεται η έκταση του οικοπέδου και ο συντελεστής δόμησης).
- Η δημόσια υγεία (απαγόρευση καλλιέργειας επιβλαβών προϊόντων, καταστροφή μολυσμένων προϊόντων κτλ.).
- Η προστασία αρχαιολογικών χώρων (ανασκαφές για ανεύρεση αρχαιοτήτων κτλ.).

Νομή είναι η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα, κινητό ή ακίνητο, η οποία ασκείται με πρόθεση κυριότητας. Εξουσία πάνω σε σπίτια, οικόπεδα, αυτοκίνητα, έπιπλα, ρούχα, κοσμήματα, τηλέφωνα, βιβλία κτλ. Δύο είναι τα στοιχεία της νομής: η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα

και η πρόθεση κυριότητας.

Κατοχή είναι η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα, κινητό ή ακίνητο, η οποία ασκείται χωρίς πρόθεση κυριότητας. Παράδειγμα: ο μισθωτής του διαμερίσματος, του χωραφιού κτλ. κατέχει το διαμέρισμα, το χωράφι αλλά αναγνωρίζει ότι η κυριότητα ανήκει σε άλλον. Η διαφορά νομής και κατοχής έγκειται ακριβώς σε αυτό: στη νομή υπάρχει η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα και η πρόθεση κυριότητας, ενώ στην κατοχή δεν υπάρχει πρόθεση κυριότητας πάνω στο πράγμα. Η άσκηση της νομής στα κινητά διαπιστώνεται εύκολα, από τη φύλαξη, χρήση κτλ. του πράγματος. Στα ακίνητα η νομή διαπιστώνεται με συγκεκριμένες υλικές πράξεις (καλλιέργεια, περίφραξη κτλ.).

Απώλεια νομής υπάρχει, όταν πάψει να υπάρχει το ένα από τα δύο στοιχεία που τη συνιστούν. Αυτό μπορεί να γίνει εκούσια (π.χ. εγκατάλειψη του χωραφιού) ή ακούσια (π.χ. αποβολή από το χωράφι, κλοπή του πράγματος).

Η κτήση κυριότητας ενός ακινήτου γίνεται, κυρίως, με τους εξής τρόπους:

α) Με σύμβαση (συμφωνία) μεταξύ αγοραστή και πωλητή. Για να είναι έγκυρη η μεταβίβαση χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως π.χ. ο πωλητής να είναι κύριος του ακινήτου, συμβολαιογραφικό έγγραφο, μετεγγραφή.

β) Με τακτική χρησικτησία. Όποιος με καλή πίστη και νόμιμο τίτλο έχει τη νομή ακινήτου επί δεκαετία, γίνεται κύριος του ακινήτου με τακτική χρησικτησία. Έτσι προστατεύεται

αυτός που απόκτησε καλόπιστα και νόμιμα ένα ακίνητο, αλλά ο τίτλος κτήσης παρουσιάζει ελλείψεις (π.χ. ο πωλητής δεν είχε δικαιοπρακτική ικανότητα ή δεν είχε έγκυρο πληρεξούσιο).

γ) Με έκτακτη χρησικτησία. Όποιος έχει τη νομή ακινήτου επί εικοσαετία, γίνεται κύριος του ακινήτου με έκτακτη χρησικτησία. Εν προκειμένω δεν χρειάζεται ούτε καλή πίστη και νόμιμος τίτλος. Οι προϋποθέσεις της έκτακτης χρησικτησίας είναι: πράγμα δεκτικό χρησικτησίας, νομή του ακινήτου, πάροδος εικοσαετίας.

Βέβαια, τόσο για την τακτική όσο και για την έκτακτη χρησικτησία χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως π.χ. πράγμα δεκτικό χρησικτησίας (όχι πλατείες, αιγιαλοί κτλ.), νομή του ακινήτου, νόμιμος

τίτλος, πάροδος δεκαετίας. Και αυτό γίνεται για την εδραίωση της ασφάλειας των συναλλαγών.

B) Περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα: Καθένα από αυτά δίνει στον κάτοχό του συγκεκριμένη ωφέλεια ή εξουσία στο πράγμα. Και αυτά είναι: η δουλεία και η υποθήκη για τα ακίνητα και το ενέχυρο για τα κινητά. Ειδικότερα:

Η δουλεία: Παράδειγμα: όταν κάποιος έχει «δουλεία οδού» δικαιούται να χρησιμοποιεί την οδό για να πηγαινοέρχεται στο δικό του ακίνητο.

Η υποθήκη: Παράδειγμα: ο δανειστής που έχει ως υποθήκη ένα πράγμα ακίνητο (μόνο ακίνητα δίνονται ως υποθήκη) δικαιούται να το πωλήσει, εφόσον ο οφειλέτης δεν πληρώσει το χρέος του.

Το ενέχυρο: Παράδειγμα: ο δανειστής που έχει ως ενέχυρο ένα

πράγμα κινητό (μόνο κινητά δίνονται ως ενέχυρο) δικαιούται να το πωλήσει, εφόσον ο οφειλέτης δεν πληρώσει το χρέος του.

Η Επιγραφή της Γόρτυνας (Κρήτη) αποτελεί τον πρώτο κώδικα της Ευρώπης, αστικού, οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Είναι γραμμένη βουστροφηδόν σε δωρική διάλεκτο.

**Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας,
Κηφισιά, 1973.**

**Βάλιας Σεμερτζίδης,
'Όργωμα, 1937.**

6.6 Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο

Το οικογενειακό δίκαιο ρυθμίζει τις οικογενειακές σχέσεις, δηλαδή τις σχέσεις μεταξύ των συζύγων και των λοιπών μελών της οικογένειας. Η οικογένεια αρχίζει να υπάρχει από τη στιγμή που ενώνονται δύο πρόσωπα διαφορετικού φύλου με σκοπό τη δημιουργία απογόνων. Μια τέτοια ένωση μπορεί να είναι νόμιμη (π.χ. γάμος) ή μη νόμιμη (ένωση μεταξύ συγγενών ορισμένου βαθμού), ανάλογα με τις επιταγές της κοινωνίας.

Ο γάμος είναι μια συμφωνία που ιδρύει μόνιμη και νόμιμη συμβίωση ανάμεσα σε δύο πρόσωπα διαφορετικού φύλου και δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις στις προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις των συζύγων. Επισημαίνονται

τρία στοιχεία:

- **Η σαρκική συνάφεια - επαφή ανδρός και γυναικός.**
- **Η συνεργασία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του βίου.**
- **Ο διφυής χαρακτήρας του γάμου: θρησκευτικός θεσμός, ενδιαφέρει τη θρησκεία (είναι ένα από τα επτά μυστήρια της ορθόδοξης εκκλησίας) και κοινωνικός θεσμός, ενδιαφέρει την πολιτεία.**

Το 1982 θεσπίστηκε ο πολιτικός γάμος (στο δημαρχείο) και το 2008 το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης.

Όμως και οι δύο θεσμοί είχαν ελάχιστη απήχηση στην ελληνική κοινωνία.

Ο γάμος αποτελεί τον κύριο τρόπο δημιουργίας οικογένειας. Αποτελεί μια «διαβατήρια τελετουργία» που σηματοδοτεί το πέρασμα από μία κατάσταση σε μία άλλη.

Για τη σύναψη γάμου απαιτείται

συμφωνία των μελλονύμφων και συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους. Ο γάμος έχει συνέπειες στις προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, καθώς και στις σχέσεις γονέων και παιδιών. Ειδικότερα:

Για τις προσωπικές σχέσεις προβλέπεται:

α) Η αμοιβαία υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση.

β) Η διατήρηση του οικογενειακού επωνύμου από τη γυναίκα για τις έννομες σχέσεις. Στις κοινωνικές σχέσεις κάθε σύζυγος, εφόσον συμφωνεί και ο άλλος, μπορεί να χρησιμοποιεί το επώνυμο του άλλου ή να προσθέτει το δικό του.

γ) Η συμμετοχή των συζύγων στη λήψη κοινών αποφάσεων για τη συζυγική ζωή.

δ) Η υποχρέωση συνεισφοράς και

των δύο συζύγων στις ανάγκες της οικογένειας ανάλογα με τις δυνατότητες του καθενός.

Για τις περιουσιακές σχέσεις προβλέπεται:

α) Η αξίωση κάθε συζύγου για συμμετοχή στα αποκτήματα του άλλου κατά τη διάρκεια του γάμου. Η συμβολή κάθε συζύγου ανέρχεται στο $\frac{1}{3}$ της αύξησης της περιουσίας του άλλου, εκτός αν αποδειχθεί διαφορετικά.

β) Η περιουσιακή αυτοτέλεια για την περιουσία που ο καθένας κατείχε πριν από τον γάμο και αυτή που απόκτησε κατά τη διάρκεια του γάμου.

γ) Η κοινοκτημοσύνη, που καθορίζεται με συμφωνία τι θα περιλαμβάνει η κοινοκτημοσύνη και καταργείται με τη λύση του γάμου ή με αντίθετη συμφωνία.

**Αγώνωρ Αστεριάδης,
Η συνάντηση, 1966.**

**Κωνσταντίνος
Δημητριάδης,
Εις τα όνειρα
τα αγνοηθέντα και
ηττηθέντα, 1909.**

**Βάσω Κατράκη,
Ψαράδες, 1957.**

Για τις σχέσεις γονέων και παιδιών προβλέπεται:

- **Το επώνυμο των παιδιών.** Ορίζεται πριν από τον γάμο με κοινή και αμετάκλητη δήλωση είτε το επώνυμο του ενός από τους δύο συζύγους είτε και των δύο. Το ίδιο επώνυμο ισχύει για όλα τα παιδιά.
- **Η γονική μέριμνα.** Ασκείται και από τους δύο γονείς μαζί και αφορά την επιμέλεια του παιδιού (ανατροφή, επίβλεψη, κατοικία, κτλ.), τη διατροφή και τη διοίκηση της περιουσίας του.
- **Η προίκα καταργήθηκε,** αλλά υπάρχει η δυνατότητα της γονικής παροχής.

Η λύση του γάμου γίνεται με δύο τρόπους.

- **Με τον θάνατο ενός εκ των συζύγων (αναγκαστική λύση).**

- **Με το διαζύγιο.** Διάλυση του γάμου σημαίνει, συνήθως, και διάλυση της οικογένειας με επιπτώσεις σε όλα τα μέλη, κυρίως στα παιδιά, ακόμα και στις συγγενικές σχέσεις.

Ο γάμος είναι μια πράξη ελευθερίας, συνάμα και ευθύνης. Με τον γάμο οι δύο υποψήφιοι δηλώνουν δημόσια ενώπιον της κοινότητας ότι αναλαμβάνουν την αμοιβαία ευθύνη να υπηρετήσουν τη σχέση, να μοιραστούν τα καλά και τα δεινά της ζωής. Καθένας παραιτείται ελεύθερα από εγωισμούς. Δεν προσπαθεί ο ένας να επιβληθεί στον άλλο, γιατί τότε δεν υπάρχει «σχέση», αλλά απλή συνύπαρξη, τότε υπάρχει μια μοναξιά για δύο. Τότε η σχέση μεταβάλλεται σε εξάρτηση και εκμετάλλευση. Ο «άλλος» γίνεται αντικείμενο χρήσης και εκμετάλλευσης.

Αν μας ενδιαφέρει ο γάμος καλλιεργούμε τη σχέση. Η πίστη φέρνει ελπίδα και η ελπίδα αγάπη. Και το αντίστροφο, η αγάπη φέρνει πίστη και η πίστη ελπίδα. Βέβαια, η πίστη, η ελπίδα και η αγάπη δεν είναι δεδομένα, χρειάζεται προσπάθεια για να επιτευχθούν. Η δημιουργία και πολύ περισσότερο η διατήρηση της σχέσης είναι κατόρθωμα.

Ανεξάρτητα από τις όποιες προσδοκίες, χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις για να υπάρχει επιτυχία στον γάμο, όπως:

α) Η συμφωνία χαρακτήρων. Χαρακτήρας είναι η ιδιοσυγκρασία, ο τρόπος σκέψης και δράσης του ατόμου.

β) Η αποδοχή του άλλου ως διαφορετικού. Είναι λάθος να ζητάει κάποιος από τον άλλον να αλλάξει βασικά στοιχεία του χαρακτήρα του

ή να προσπαθεί να τον αλλάξει ο ίδιος. Η ομορφιά της σχέσης βρίσκεται στη διαφορά. Και βέβαια είναι εξυπνάδα να αποδέχεσαι κάποιες αδυναμίες του συντρόφου σου.

γ) Η συμφωνία στην ιεράρχηση βασικών αξιών. Τι έχει μεγαλύτερη αξία; Ο έρωτας, τα παιδιά, το χρήμα, η ελευθερία, η δόξα, η αγάπη στον συνάνθρωπο, η επαγγελματική επιτυχία; Αλήθεια, πόσες γυναίκες και πόσοι άντρες δεν δίνουν προτεραιότητα στην καριέρα και δεν αδιαφορούν ακόμα και για τον γάμο ή για τα παιδιά τους;

δ) Η αίσθηση της ικανοποίησης. Ο άλλος με γεμίζει εμφανισιακά, ψυχικά, πνευματικά. Και βέβαια είναι διαφορετικός και είναι δυνατόν να υπάρχουν συγκρούσεις, αλλά δίπλα του/της αισθάνομαι άνετα και ευχάριστα.

«Στον φυσικό θεσμό του γάμου, που οι απαρχές του χάνονται στα βάθη της Προϊστορίας, το τελετουργικό τυπικό, οποιοδήποτε, δηλώνει μπροστά στην κοινότητα την ανάληψη από το ζευγάρι μιας αμοιβαίας ευθύνης η οποία ιδρύει και υπηρετεί τη σχέση: θέλω να μοιραστώ τη ζωή με τον συγκεκριμένο "άλλον", δέχομαι δημόσια την ευθύνη και τη διακινδύνευση της σχέσης. Διότι σχέση δεν είναι η παράλληλη και ασύμπτωτη συνύπαρξη δύο θωρακισμένων εγωισμών, δεν είναι η δυαδική μοναξιά. Η σχέση είναι εκούσιο άθλημα ελεύθερης αντίστασης στον ατομοκεντρισμό, στις ενστικτώδεις ορμές της αυτοσυντήρησης, της επιβολής, της κυριαρχίας. Μοιράζονται τη θέλησή τους οι άνθρωποι στη σχέση, διαφορετικά αλλοτριώνουν τη σχέση σε εξάρτηση, ποταγή, εκμετάλλευση

του ενός από τον άλλον.» (Χρ. Γιανναράς, Το πολιτικό ζητούμενο στην Ελλάδα σήμερα, 2009)

El Greco, Η αγία οικογένεια.

Η ορθόδοξη εκκλησία, επειδή ακριβώς υπάρχει η πιθανότητα αποτυχίας της σχέσης (αφού η σχέση είναι ένα διαρκές άθλημα που μπορεί να οδηγήσει στην επιτυχία ή στην αποτυχία), γι' αυτό ακριβώς είναι ανεκτική και δέχεται να τελέσει κάποιος έως και τρεις γάμους.

6.7 Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο

Το κληρονομικό δίκαιο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις, ιδίως την περιουσία φυσικού προσώπου, μετά τον θάνατό του. Ιδίως την περιουσία, διότι οι μη κληρονομικές σχέσεις (δικαίωμα προσωπικότητας, πληρεξουσιότητα, μέλος εταιρείας κτλ.), κατά κανόνα, δεν κληρονομούνται. Το δίκαιο αναγνωρίζει κληρονομικό δικαίωμα στην κληρονομιά. Κληρονομιά είναι η περιουσία κάποιου που πέθανε, του κληρονομούμενου. Κληρονόμος είναι ο άμεσος καθολικός διάδοχος του κληρονομούμενου. Ο κληρονόμος αποκτά αυτοδικαίως την κληρονομιά. Κατ' εξαίρεση για την κληρονομιά των ακινήτων χρειάζεται μετεγγραφή της αποδοχής της κληρονομιάς. Ο νόμος, παράλληλα, δίνει στον κληρονόμο το

δικαίωμα αποποίησης (μη αποδοχής) της κληρονομιάς (π.χ. αν ο αποθανών έχει περισσότερα χρέη από την περιουσία του) και αφορά ολόκληρη την περιουσία. Κανείς δεν γίνεται κληρονόμος χωρίς τη θέλησή του. Η αποποίηση πρέπει να γίνει στην γραμματεία του δικαστηρίου.

Κληρονομική διαδοχή είναι η άμεση καθολική διαδοχή στις έννομες σχέσεις, ιδίως στις περιουσιακές σχέσεις του κληρονομούμενου.

Υπάρχουν δύο είδη κληρονομικής διαδοχής:

Πρώτον, διαδοχή από διαθήκη. Γίνεται όταν υπάρχει έγκυρη διαθήκη. Ο διαθέτης έχει την ελευθερία να ρυθμίσει με διαθήκη τα της περιουσίας του μετά τον θάνατόν του. Ο κυριότερος περιορισμός είναι το δικαίωμα της νόμιμης μοίρας, που

υφίσταται χάριν της οικογένειας.
Για τη διαθήκη ισχύουν δύο αρχές:
α) Αυτοπρόσωπη σύνταξη της διαθήκης. Ο διαθέτης έχει την ελευθερία να διαθέσει την περιουσία του, γι' αυτό η τελευταία του βούληση πρέπει να εκφραστεί μόνο αυτοπροσώπως.

β) Έγγραφος τύπος, είτε με ιδιωτικό είτε με δημόσιο (συμβολαιογραφικό) έγγραφο. Προφορική διαθήκη δεν είναι νοητή. Το έγγραφο αποσκοπεί να προστατέψει τον διαθέτη από απειρισκεψίες και αποφάσεις «εν θερμώ». Δηλαδή, πράγματι ο διαθέτης έχει σοβαρή απόφαση για τη σύνταξη διαθήκης.

Οι διαθήκες διακρίνονται σε κοινές και έκτακτες. Κοινές είναι: η ιδιόγραφη διαθήκη, η δημόσια διαθήκη και η μυστική διαθήκη. Έκτακτες είναι: η διαθήκη του ευρισκόμενου

σε πλοίο, η στρατιωτική διαθήκη και η διαθήκη προσώπου που βρίσκεται σε αποκλεισμό. Για την ιδιόγραφη διαθήκη απαιτούνται:

α) ιδιόχειρη γραφή, β) χρονολογία, γ) υπογραφή. Δεν απαιτείται αναφορά στον τόπο σύνταξης, ούτε κατάθεσή της σε συμβολαιογράφο. Η τυχόν κατάθεσή της γίνεται με σκοπό τη φύλαξή της από τον κίνδυνο αλλοίωσης ή καταστροφής της.

Η δημόσια διαθήκη συντάσσεται ενώπιον συμβολαιογράφου με την παρουσία τριών μαρτύρων ή δύο συμβολαιογράφων και ενός μάρτυρα. Μάρτυρες δεν μπορεί να είναι ο σύζυγος και οι συγγενείς του διαθέτη.

Η μυστική διαθήκη καταρτίζεται από τον διαθέτη, ιδιοχείρως ή από τρίτον, και κατατίθεται στον συμβολαιογράφο με την παρουσία τριών μαρτύρων ή δύο συμβολαιογράφων

και ενός μάρτυρα, με την προφορική δήλωση ότι το έγγραφο αυτό περιέχει την τελευταία βούλησή του, δηλαδή ότι είναι διαθήκη.

Τέλος, ο διαθέτης έχει το δικαίωμα ανάκλησης οποτεδήποτε θέλει για οποιαδήποτε διαθήκη του (ιδιόγραφη, δημόσια, μυστική). Επίσης, απαραίτητη είναι η δημοσίευση της διαθήκης. Μετά τον θάνατο του διαθέτη, όποιος κατέχει οποιαδήποτε διαθήκη είναι υποχρεωμένος να την παραδώσει «αμελλητί» (χωρίς καθυστέρηση) στην αρμόδια αρχή, που είναι, συνήθως, το μονομελές πρωτοδικείο.

Το Σύστημα των γενεών

«Γενεά είναι το σύνολο των εξ αίματος συγγενών που κατάγονται από κοινό πρόγονο. Έτσι η πρώτη γενιά περιλαμβάνει τους κατιόντες του

κληρονομούμενου, η δεύτερη γενιά τους γονείς, η τρίτη γενιά τους παππούς και τις μάμμες, η τέταρτη τους προπαπούς και τις προμάμμες του κληρονομούμενου (η δεύτερη, τρίτη και τέταρτη γενιά περιλαμβάνει και τους κατιόντες της). Κάθε γενιά αποτελεί και μια ξεχωριστή «τάξη» και καλείται στην κληρονομιά, εφόσον δεν υπάρχει, έστω και ένας, συγγενής από την προηγούμενη γενιά - τάξη (αρχή προτεραιότητας της εγγύτερης γενιάς).

Ο επιζών σύζυγος καλείται πάντοτε στο 1/4 της κληρονομιάς, αν συντρέχει με συγγενείς της πρώτης τάξης, στο 1/2 αν συντρέχει με συγγενείς της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης τάξης και σε ολόκληρη την κληρονομιά, ως μόνος κληρονόμος στην πέμπτη τάξη, αν δεν υπάρχουν συγγενείς και στις τέσσερις τάξεις. Αν δεν

υπάρχει ούτε σύζυγος, τότε καλείται στην έκτη τάξη, ως κληρονόμος, το δημόσιο.

Επίσης, ο επιζών σύζυγος, αν δεν υπάρχουν κατιόντες (παιδιά, εγγόνια κτλ.), δηλαδή αν συντρέχει με συγγενείς της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης τάξης, κληρονομεί και το εξαίρετο. Αντικείμενο του εξαίρετου, σύμφωνα με τον νόμο, αποτελούν «τα έπιπλα, σκεύη, ιμάτια και άλλα οικιακά αντικείμενα, τα οποία χρησιμοποιούνταν είτε μόνο από τον επιζώντα είτε από αμφοτέρους τους συζύγους.» (Α.Κ. 1820)

«Η ιδιόγραφη διαθήκη γράφεται ολόκληρη με το χέρι του διαθέτη, χρονολογείται και υπογράφεται απ' αυτόν. Από τη χρονολογία πρέπει να προκύπτει η ημέρα, ο μήνας και το έτος. Η ιδιόγραφη διαθήκη δεν

υποβάλλεται σε κανένα άλλο τύπο. Ψευδής ή εσφαλμένη χρονολογία δεν επάγεται μόνη της ακυρότητα της ιδιόγραφης διαθήκης.»
(Α.Κ. 1721)

Δεύτερον, διαδοχή εκ του νόμου:

Α) Διαδοχή χωρίς διαθήκη. Γίνεται όταν δεν υπάρχει διαθήκη ή όταν η υπάρχουσα διαθήκη είναι άκυρη ή όταν με τη διαθήκη διατέθηκε μόνο ένα μέρος της περιουσίας. Όταν συντρέχουν αυτά, σύμφωνα με την εικαζομένη βούληση του θανόντος, ως κληρονόμοι καλούνται: οι εξ αίματος συγγενείς, κατ' ευθείαν γραμμήν απεριόριστα, εκ πλαγίου μέχρι και του τέταρτου βαθμού και ο επιζών σύζυγος.

Το κληρονομικό δικαίωμα των εξ αίματος συγγενών ρυθμίζεται σύμφωνα με το «σύστημα των γενεών».

Γενεά είναι το σύνολο των εξ αίματος συγγενών που κατάγονται από κοινό πρόγονο (βλέπε παράθεμα).

B) Αναγκαστική διαδοχή. Γίνεται αναγκαστικά, δηλαδή παρά τη θέληση του κληρονομούμενου, γιατί προβλέπεται από τον νόμο, υπέρ ορισμένων κληρονόμων: των κατιόντων, των γονέων και του συζύγου, που καλούνται μεριδούχοι. Ο κληρονομούμενος έχει νομική υποχρέωση να διαθέσει μέρος της κληρονομιάς, που ανέρχεται στο μισό της διαδοχής χωρίς διαθήκη. Το μέρος αυτό καλείται νόμιμη μοίρα. Η αναγκαστική διαδοχή γίνεται είτε όταν υπάρχει διαδοχή από διαθήκη είτε υπάρχει διαδοχή χωρίς διαθήκη, εφόσον προσβάλλεται εν όλω ή εν μέρει η νόμιμη μοίρα. Η δικαιολογία της αναγκαστικής διαδοχής έγκειται στην προστασία της οικογένειας

του κληρονομούμενου, λόγω του θανάτου του ή λόγω χαριστικών παροχών ενόσω ζούσε. Η οικογένεια αποτελεί βασικό θεσμό της κοινωνίας, γι' αυτό ο νομοθέτης την προστατεύει. Επιπλέον, ο αποθανών είχε δημιουργήσει «δεσμό» αίματος με ορισμένα πρόσωπα (σύζυγος, παιδιά, γονείς κτλ.) και ως εκ τούτου έχει ηθικό καθήκον να μεριμνήσει γι' αυτά τα πρόσωπα.

Ο νομοθέτης προσπαθεί να συμβιβάσει δύο συγκρουόμενες μεταξύ τους αρχές: την ελευθερία διάθεσης της περιουσίας και την προστασία της οικογένειας. Και πράγματι βρίσκει τη χρυσή τομή ορίζοντας ότι το μέγεθος της νόμιμης μοίρας ανέρχεται στο μισό της κληρονομιάς. Με άλλα λόγια, ο κληρονομούμενος μπορεί το μισό της κληρονομιάς να το διαθέσει όπως θέλει,

αλλά το άλλο μισό οφείλει να το φυλάξει για την οικογένεια.

Οικογένεια

Συγγένεια καλείται η σχέση που συνδέει ορισμένα πρόσωπα μεταξύ τους και διακρίνεται, μεταξύ άλλων, σε:

α) Συγγένεια εξ αίματος: είναι η σχέση που συνδέει δύο πρόσωπα, τα οποία είτε κατάγονται το ένα από το άλλο (π.χ. πατέρας - παιδί), είτε κατάγονται και τα δύο από το ίδιο πρόσωπο (π.χ. πατέρας – αδέρφια). Διακρίνεται σε:

ι. Κατ' ευθείαν γραμμή συγγένεια: αυτή που συνδέει δύο πρόσωπα, από τα οποία το ένα κατάγεται από το άλλο είτε άμεσα (π.χ. πατέρας - παιδί), είτε έμμεσα (π.χ. παππούς - εγγονός).

ιι. Εκ πλαγίου συγγένεια: αυτή που συνδέει δύο πρόσωπα, τα οποία δεν είναι μεταξύ τους κατ' ευθείαν γραμμήν συγγενείς, αλλά και τα δύο κατάγονται από το ίδιο (τρίτο) πρόσωπο (π.χ. θείος - ανιψιός, κατάγονται από τον παππού).

β) Συγγένεια εξ αγχιστείας: είναι η σχέση που συνδέει τους εξ αίματος συγγενείς του ενός από τους συζύγους με τον άλλο σύζυγο (π.χ. ο αδελφός του συζύγου με την σύζυγο).

«Οι κατιόντες και οι γονείς του κληρονομούμενου, καθώς και ο σύζυγος που επιζεί, οι οποίοι θα είχαν κληθεί

**ως εξ αδιαθέτου κληρονόμοι, έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας στην κληρονομία. Η νόμιμη μοίρα είναι το μισό της εξ αδιαθέτου μερίδας.»
(Α.Κ. 1825)**

Ερωτήσεις – Ασκήσεις – Δραστηριότητες

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- _ Το θετό δίκαιο τίθεται από την πολιτεία.**
- _ Σύγκρουση καθηκόντων υπάρχει όταν υπάρχουν πολλά καθήκοντα.**
- _ Το σωματείο είναι Ν.Π.Δ.Δ.**
- _ Ο ειδικός νόμος ισχύει του γενικού.**
- _ Όποιος έχει τη νομή ακινήτου επί εικοσαετία, γίνεται κύριος του ακινήτου με έκτακτη χρησικτησία.**

1β. Η τελολογική ερμηνεία του δικαίου γίνεται (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Από τον νομοθέτη.**
- β. Με βάση το γράμμα του νόμου.**
- γ. Με βάση τον σκοπό του νόμου.**

δ. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

A' στήλη		B' στήλη
1. η παραβίαση κανόνα δικαίου	___	υπάρχει ηθικό δίλημμα
2. το θετό δίκαιο	___	είναι δοσμένο από τη φύση
3. το φυσικό δίκαιο	___	τίθεται από την πολιτεία
4. στη σύγκρουση καθηκόντων	___	είναι έγκλημα

2α. Ποιες αρχές αναφέρει ο Πλάτων για τους νόμους;

2β. Να αναφέρετε τέσσερις αρχές που χαρακτηρίζουν το πρόσωπο και να αναπτύξετε δύο από αυτές.

B' ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναφέρετε τα τρία αξιώματα ιεράρχησης των κανόνων δικαίου, καθώς και την ιεράρχηση μεταξύ των αξιωμάτων.

β. Τι σημαίνει αναγκαστική διαδοχή και τι είναι η νόμιμη μοίρα;

2α. Να αναφέρετε δύο προσωπικές και δύο περιουσιακές συνέπειες του γάμου.

β. Ποια η διαφορά κανόνων ηθικής και κανόνων δικαίου;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Διατυπώστε δύο κανόνες ηθικής και δύο κανόνες δικαίου.
- Γράψτε δύο παραδείγματα ενεχύρου και δύο παραδείγματα υποθήκης.
- Να συντάξετε μία ιδιόγραφη και μία δημόσια διαθήκη.
- Ο σύζυγος πριν το γάμο είχε

περιουσία αξίας 30 εκατ. ευρώ. Κατά τη διάρκεια του γάμου αποκτάει επιπλέον περιουσία αξίας 12 εκατ. ευρώ. Πόση περιουσία δικαιούται ο άλλος σύζυγος, αν δεν μπορεί να αποδείξει πόσο συνέβαλε στην αύξηση της περιουσίας;

- Ο κ. Φτωχός καλλιεργεί έναν εγκαταλειμμένο αγρό επί δέκα χρόνια και ο κ. Άστεγος διαμένει μόνιμα σε ένα εγκαταλειμμένο σπίτι επί είκοσι πέντε χρόνια. Καθέννας διεκδικεί το ακίνητο που κατέχει. Όμως, εμφανίζονται οι ιδιοκτήτες τους και διεκδικούν τα ακίνητά τους. Δύο ομάδες, η μία να υποστηρίξει τους κατέχοντες και η άλλη τους ιδιοκτήτες.**

ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

- Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν:** είναι η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές της παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους).
- Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.Ε.Π.):** είναι το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος, χωρίς να υπολογιστούν οι αποσβέσεις.
- άμεση δημοκρατία:** το πολίτευμα το οποίο ίσχυσε στην αρχαία Ελλάδα, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι πολίτες άρχουν και άρχονται κατά σειράν, όλοι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (της νομοθετικής, της εκτελεστικής, της δικαστικής).
- άμεσοι φόροι:** φορολογούν

απευθείας τους φορολογουμένους. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.

-ανεξάρτητες διοικητικές αρχές: είναι αρχές (δημόσιες υπηρεσίες) που η ανεξάρτητη λειτουργία τους κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα. Ιδρύθηκαν όταν διαπιστώθηκε ότι ο κομματισμός του κρατικού μηχανισμού δεν εξασφαλίζει την αναγκαία αντικειμενική και αμερόληπτη δράση της διοίκησης, τουλάχιστον σε ορισμένους ευαίσθητους τομείς.

-ανταγωνιστικό προϊόν: σημαίνει ποιοτικό και σε καλή τιμή προϊόν, για τον αγοραστή - πελάτη.

-Άρειος Πάγος: το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο της χώρας.

-αρχή επικουρικότητας: σύμφωνα με αυτήν η Ε.Ε. δρα μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της

προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη - μέλη και συνεπώς δύναται, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

-αντεγκληματική πολιτική: το σύνολο των μέτρων της πολιτείας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.

-αποκλίνουσα συμπεριφορά: έχουν τα άτομα που δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες, σύμφωνα με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία (εγκληματίες, τοξικομανείς, πόρνες κτλ.).

-αρχή νομιμότητας: η αρχή της νομιμότητας υποχρεώνει τη δημόσια διοίκηση να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου, σύμφωνα με τον νόμο.

-αυτοέλεγχος: ο έλεγχος που ασκεί

το ίδιο το άτομο στην συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους, είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει.

-βιοποικιλότητα: η πανίδα και η χλωρίδα, τα ζώα και τα φυτά, αποτελούν έναν επιπλέον πλούτο για τη χώρα. Η πανίδα και η χλωρίδα έχουν τον δικό τους τρόπο και τις δικές τους συνθήκες, τις οποίες ο άνθρωπος οφείλει να προστατέψει.

-Βουλή: το σύνολο των αντιπροσώπων του λαού. Η Βουλή ασκεί τη νομοθετική λειτουργία.

-γενόσημα φάρμακα: αποτελούν ισοδύναμες εκδόσεις των πρωτοτύπων φαρμάκων. Είναι φάρμακα παρόμοια με τα πρωτότυπα, περιέχοντας την ίδια δραστική ουσία, γεγονός που συνεπάγεται και παρόμοια

θεραπευτικά αποτελέσματα.

-γραφειοκρατία: η οργάνωση και άσκηση της διοίκησης (κυρίως του κράτους) μέσω γραφείων, με ιεραρχική δομή και καθορισμένες εργασίες. Συνήθως χρησιμοποιείται με αρνητικό περιεχόμενο, γιατί δηλώνει τις τυπικές και χρονοβόρες διαδικασίες στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης και κατ' επέκταση την ταλαιπωρία του πολίτη.

-δημοκρατία: το πολίτευμα σύμφωνα με το οποίο η εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται υπέρ του λαού.

-δημόσια αγαθά: τα αγαθά που προσφέρει το κράτος σε όλους δωρεάν ή με συμβολικό αντίτιμο (άμυνα, υγεία, δικαιοσύνη κτλ.).

-δημόσια διοίκηση: το σύνολο των δημοσίων/κρατικών υπηρεσιών.

-διαβούλευση: ενημέρωση και

συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών φορέων σε κάθε σχεδιαζόμενη ρύθμιση της διοίκησης.

-διαδικασία συναπόφασης: σύμφωνα με τη διαδικασία συναπόφασης, το Συμβούλιο των Υπουργών δεν μπορεί να αποφασίσει δράση χωρίς την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

-διάκριση εξουσιών: είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία η εξουσία του κράτους διακρίνεται σε επιμέρους εξουσίες, διότι η συγκέντρωση εξουσίας σ' ένα πρόσωπο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας και έτσι εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους.

-διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε.: αποτελούν τους κυριότερους μηχανισμούς που διαθέτει η Ε.Ε. για την

προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Κύριος στόχος τους είναι η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

-διεύρυνση της Ε.Ε.: σημαίνει ένταξη νέων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημειωτέον ότι όλα τα κράτη μπορούν να γίνουν μέλη της Ένωσης, εάν πληρούν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές.

-δίκαιο: το σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή.

-δικαιοσύνη: είναι ευρύτερη έννοια από το (θετό) δίκαιο. Ταυτίζεται περισσότερο με το φυσικό δίκαιο.

-διοικητικά δικαστήρια: αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών και διοίκησης.

-έγκλημα: για το δίκαιο, έγκλημα είναι κάθε πράξη που τιμωρείται

από τον ποινικό νόμο. Δηλαδή, κάθε αξιόποινη πράξη. Για την εγκληματολογία, έγκλημα θεωρείται κάθε αντικοινωνική συμπεριφορά κατά τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης κοινωνίας. Το έγκλημα προσβάλλει βασικές αξίες της κοινωνίας.

-Εθνικό Προϊόν: το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος.

-εκλογικό σύστημα: είναι η μέθοδος κατανομής των βουλευτικών εδρών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και υποψηφίων, με βάση τις ψήφους που πήραν στις εκλογές. Το εκλογικό σύστημα ρυθμίζει θέματα των εκλογών.

-εκλογικό σώμα: το σύνολο των πολιτών που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν αντιπροσώπους. Το εκλογικό σώμα στις εθνικές βουλευτικές εκλογές αποτελείται από τους

Έλληνες πολίτες που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν.

-εκτελεστική λειτουργία: είναι μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

-έλλειμμα στον προϋπολογισμό: όταν οι δαπάνες (τα έξοδα) του δημοσίου είναι μεγαλύτερες από τα έσοδα, τότε υπάρχει έλλειμμα. Στην περίπτωση αυτή το κράτος αναγκάζεται να προσφύγει στον δανεισμό για να καλύψει τις δαπάνες του.

-Ελληνόκτητος στόλος: περιλαμβάνει τα πλοία που ανήκουν σε Έλληνες ανεξάρτητα από τη σημαία τους και είναι ο πρώτος στον κόσμο.

-Ελληνικός στόλος: περιλαμβάνει τα πλοία που έχουν Ελληνική σημαία και κατέχει σήμερα την 3η θέση στον κόσμο.

-εμβάθυνση της Ε.Ε.: σημαίνει

περισσότερη πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, δημιουργία της Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας.

-έμμεσοι φόροι: η έμμεση φορολογία του εισοδήματος και της περιουσίας των φορολογουμένων. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται σε διάφορα προϊόντα κατανάλωσης (φόρος καπνού, φόρος στα οινοπνευματώδη ποτά, Φόρος Προστιθέμενης Αξίας κτλ.). Οι επιχειρήσεις πληρώνουν τον φόρο στο κράτος και τον μετακυλίνουν στην τιμή των προϊόντων.

-εμπράγματο δίκαιο: το σύνολο των κανόνων του ιδιωτικού δικαίου, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις των προσώπων με τα πράγματα.

-εφετείο: δικαστήριο δεύτερου βαθμού που εκδικάζει εφέσεις, δηλαδή υποθέσεις για τις οποίες έχει ασκηθεί έφεση κατά της απόφασης του δικαστηρίου πρώτου βαθμού.

-ευρωζώνη: είναι η ζώνη, ο χώρος όπου ισχύει το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα (ευρώ).

-Ευρωπαϊκή ιθαγένεια: η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαίοι πολίτες.

Έτσι κάθε πολίτης της Ε.Ε. έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους - μέλους και της Ε.Ε. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

-Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: αναφέρεται στην οργάνωση και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ενός ομοσπονδιακού κράτους, ως μιας Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας.

-Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής: παραλαμβάνει τις καταγγελίες για περιπτώσεις κακοδιοίκησης στα πλαίσια των οργάνων, οργανισμών ή φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ασκεί τα καθήκοντά του με πλήρη ανεξαρτησία.

-ηλεκτρονική διακυβέρνηση: σημαίνει ηλεκτρονική δικτύωση των δημόσιων υπηρεσιών, μεταξύ τους και με πρόσωπα, ώστε οι πολίτες να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους εύκολα και γρήγορα μέσω των Η/Υ.

-ηλεκτρονικό έγκλημα: θεωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων.

-θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα: οι ανάγκες που έχουμε είναι απεριόριστες και τα μέσα για την ικανοποίησή τους περιορισμένα. Αλλιώς: πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες; Έχει παγκόσμια ισχύ και από αυτό απορρέουν και τα υπόλοιπα οικονομικά προβλήματα.

-θετό δίκαιο: το δίκαιο που θέτει

και εφαρμόζει η πολιτεία, το ισχύον δίκαιο.

-Ιθαγένεια ή εθνικότητα: ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αποκτάται είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (*ius sanguinis*) είτε με βάση τον τόπο γέννησης (*ius soli*).

-Ισοζύγιο Εμπορικό: περιλαμβάνει τις εξαγωγές και τις εισαγωγές εμπορευμάτων.

-Ισοζύγιο κινήσεως κεφαλαίων: περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές κεφαλαίων.

-Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών: περιλαμβάνει τα εμπορεύματα, τις υπηρεσίες και τις δωρεές.

-Καθαρό Εθνικό Προϊόν: είναι το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος,

μείον τις αποσβέσεις.

-καπιταλιστικό σύστημα: το οικονομικό σύστημα, στο οποίο η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στους ιδιώτες, δηλαδή στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις.

-Κατά Κεφαλήν Εισόδημα: προκύπτει αν το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν διαιρεθεί με το σύνολο του πληθυσμού της χώρας.

-κοινωνικές αξίες: εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των εαυτών μας και των άλλων.

-κοινωνικοποίηση: η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του

ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και κανόνων της κοινωνίας.

-κοινωνικοί κανόνες: είναι πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικά αποδεκτά, με τα οποία ρυθμίζονται και αξιολογούνται οι συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι απαραίτητη για την κοινωνική οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα.

-κοινωνικό κράτος ή κράτος πρόνοιας: είναι εκείνο που εξασφαλίζει σ' όλους τους πολίτες του ορισμένα βασικά κοινωνικά αγαθά. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, κτλ.

-κοινωνικός έλεγχος: περιλαμβάνει τα μέσα και τα μέτρα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά,

δηλαδή συμπεριφορά εντός συγκεκριμένων πλαισίων.

-κομματικοποίηση: η δράση υπέρ ενός κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεποιθήσεις ή τις κομματικές εντολές.

-κράτος: σημαίνει ισχύς, δύναμις, εξουσία. Είναι η οργανωμένη κοινωνία. Το κράτος σήμερα είναι θεσμός (και μηχανισμός) ανεξάρτητος από την κοινωνία.

-κράτος δικαίου: είναι αυτό στο οποίο η εξουσία ασκείται σύμφωνα με κανόνες δικαίου (το Σύνταγμα και τους νόμους). Όλα τα όργανα του κράτους αλλά και οι πολίτες οφείλουν να σέβονται τους κανόνες δικαίου και τους θεσμούς.

-Κυβέρνηση: η Κυβέρνηση αποτελείται από το Υπουργικό Συμβούλιο, που απαρτίζεται από τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς.

Η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων.

-λαϊκή κυριαρχία: είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία ο λαός είναι η πηγή κάθε κρατικής εξουσίας και το ανώτατο όργανο του κράτους.

-μαζικός τουρισμός: πρόκειται για τη βιομηχανία τουρισμού, στην ανάπτυξη της οποίας βοήθησε η ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και μια νέα κοινή αντίληψη, ο τουρισμός για όλους.

-μακρο-οικονομία: μελετά τη συμπεριφορά και αλληλεξάρτηση των συνολικών μεγεθών της οικονομίας (συνολική παραγωγή, συνολικό εισόδημα, συνολική κατανάλωση κτλ.) και την αλληλεξάρτησή τους.

-μικρο-οικονομία: μελετά τις ατομικές

επιλογές, χωρίς να ενδιαφέρεται για το σύνολο της οικονομίας (η παραγωγή ενός προϊόντος, η ζήτηση του καταναλωτή, η ποσότητα παραγωγής από την επιχείρηση κτλ.).

-νομικό πρόσωπο: είναι ένωση προσώπων ή σύνολο περιουσίας για εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού.

-νομοθετική λειτουργία: είναι μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

-οικονομικό κύκλωμα: ένα κύκλωμα με διαρκή ροή συντελεστών παραγωγής, χρήματος και προϊόντων, μεταξύ, κυρίως, νοικοκυριών, επιχειρήσεων και κράτους.

-ομοσπονδία κρατών: είναι η ένωση κρατών με σκοπό το κοινό συμφέρον. Η ένωση αυτή δεν αποτελεί ξεχωριστό κράτος, δεν περιορίζει την κυριαρχία των κρατών-μελών.

Συναντάται σπάνια (π.χ. βρετανική κοινοπολιτεία).

-ομοσπονδιακό κράτος: είναι το κράτος που αποτελείται από περισσότερα κράτη-μέλη. Η εξουσία κατανέμεται μεταξύ του ομοσπονδιακού κράτους και των ομόσπονδων κρατών (π.χ. Γερμανία, Ελβετία, Η.Π.Α.).

-παραοικονομία: είναι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν μετριέται, δεν καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές, και υπολογίζεται περίπου στο 30% του Α.Ε.Π.

-ποινικά δικαστήρια: αυτά που δικάζουν πολίτες οι οποίοι διέπραξαν αξιόποινες πράξεις.

-πολιτεία - κράτος: το κράτος ως η υπέρτατη θεσμική οντότητα και ως οργανωμένη και αντιπροσωπευτική έκφραση των πολιτών.

- πολιτικά δικαστήρια:** αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών.
- πολιτική:** η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή / δράση του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτική απάθεια:** η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά μια συνειδητή επιλογή.
- πολιτική συμμετοχή:** η συμμετοχή / δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτικό κόμμα:** ένωση πολιτών που επιδιώκει με την πολιτική δράση να επηρεάσει ή/και να κατακτήσει την εξουσία, με στόχο να εφαρμόσει το πρόγραμμά της.
- πολιτικοποίηση:** η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής

συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.

-πολιτικός: το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει τον λαό σε οποιαδήποτε πολιτική θέση.

-πολίτευμα: το σύστημα διακυβέρνησης, το πολιτειακό καθεστώς μιας χώρας, όπως ορίζεται στο Σύνταγμα.

-πολίτης: κάθε μέλος κράτους που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια. Κάθε μέλος της πολιτείας που έχει πολιτικά δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

-πολυφαρμακία: η κατανάλωση πολλών και μη απαραίτητων φαρμάκων. Και είναι αποδεδειγμένο ότι τα πολλά φάρμακα βλάπτουν την

υγεία μας.

-πράσινη ναυτιλία: η ναυτιλία που χρησιμοποιεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και δεν ρυπαίνει το περιβάλλον.

-Πρόεδρος Δημοκρατίας: ο ανώτατος άρχοντας του κράτους και ρυθμιστής του πολιτεύματος.

-προσωπικότητα: είναι το σύνολο των ιδιοτήτων και ικανοτήτων, η συνολική φυσική, πνευματική και ψυχική συγκρότηση του ανθρώπου (η εξωτερική εμφάνιση, το όνομα, η εξυπνάδα, η εντιμότητα, η αξιοπρέπεια, η ελευθερία κτλ.).

-προϋπολογισμός του κράτους: περιλαμβάνει το σύνολο των δαπανών και των εσόδων που σχεδιάζει το κράτος να πραγματοποιήσει το επόμενο έτος.

-σοσιαλιστικό σύστημα: το οικονομικό σύστημα στο οποίο η ιδιοκτησία

των μέσων παραγωγής ανήκει στο κοινωνικό σύνολο.

-συγκριτικό πλεονέκτημα: σημαίνει το πλεονέκτημα που έχει μια χώρα σε σχέση με άλλες χώρες, π.χ. να μπορεί λόγω κλίματος, παράδοσης, ικανότητας κτλ. να παράγει προϊόντα σε ανταγωνιστικές τιμές. Η χώρα μας έχει συγκριτικό πλεονέκτημα να παράγει π.χ. αρκετά αγροτικά προϊόντα.

-Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.Τ.Ε): το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας.

-Σύνταγμα: ο ανώτατος γραπτός νόμος του κράτους, που ρυθμίζει τη μορφή του πολιτεύματος και την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας.

-Συνταγματική μοναρχία: το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκεί ο μονάρχης σύμφωνα με το Σύνταγμα.

-σωματείο: είναι ένωση είκοσι

τουλάχιστον προσώπων που επιδιώκει μη κερδοσκοπικούς σκοπούς (πολιτιστικούς, αθλητικούς, φιλανθρωπικούς κτλ.).

-σωφρονισμός: περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται στην τιμωρία του δράστη μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης του και εν συνεχεία στην επανένταξή του.

-τουριστικοί πόροι: οι τουριστικοί πόροι προσδιορίζουν την τουριστική προσφορά μιας χώρας. Αυτοί είναι τα φυσικά χαρακτηριστικά (κλίμα, τοπίο, ακτές κτλ.), η πολιτιστική της κληρονομιά, οι υποδομές και οι τουριστικές εγκαταστάσεις κ.ά.

-τρομοκρατία: σημαίνει μια σειρά ενεργειών για την επιβολή του τρόμου με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας.

-φυσικό δίκαιο: το δίκαιο που είναι αιώνιο, αμετάβλητο και ισχύει σε

όλες τις πολιτείες, σε όλες τις εποχές. Ταυτίζεται με τη δικαιοσύνη.

-φυσικό πρόσωπο: είναι κάθε άνθρωπος. Αρχίζει να υπάρχει με τη γέννηση και παύει με τον θάνατο και είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

-φυσικοί πόροι: είναι τα υλικά που παίρνει ή χρησιμοποιεί ο άνθρωπος από τη φύση για να καλύψει τις ανάγκες του. Φυσικοί πόροι είναι για παράδειγμα το έδαφος, το νερό, ο ήλιος, ο αέρας, τα ορυκτά κτλ.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Βιβλιογραφία

- Αντωνοπούλου - Τρεχλή Ζ., Η πολιτική φιλοσοφία της αρχαιοελληνικής τέχνης, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001.**
- Αριστοτέλους, Πολιτικά και Ηθικά Νικομάχεια.**
- Βενιζέλος Ε., Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα 2001.**
- Γεωργακόπουλος Θ. κ.ά., Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία, έκδοση Ζ, Αθήνα 2007.**
- Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, έκδοση 4^η, Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012.**
- Γιανναράς Χρ., Ορθός λόγος και κοινωνική πρακτική, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1984.**
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Εκδ.**

Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984.

-Δεδουσόπουλος Α. κ.ά., Αρχές οικονομίας, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2012.

-Ευρωπαϊκή Ένωση, Επίσημες εκδόσεις και διάφορα φυλλάδια της Ε.Ε.

-Καράγιωργας Δ., Παραδόσεις δημόσιας οικονομικής, Τεύχος Α, Β, Γ, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, χ.χ.

-Καργάκος Σ., Για μια δημοκρατία ευθύνης, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001.

-Καστοριάδης Κ., Η αρχαία Ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα, Εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1999.

-Καστοριάδης Κ., Η Ελληνική ιδιαιτερότητα, τ. Α, Β, Γ, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007, 2008, 2011.

-Κοντογιώργης Γ., Πολίτης και πολιτική, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.

-Κουτσούκης Κλ., Η πολιτική και κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη στην

Ελλάδα, Αθήνα 1986.

-Λιανός Θ.-Χρήστου Γ., Πολιτική οικονομία, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.

-Μακρυδημήτρης Α., Προβλήματα διοικητικής μεταρρύθμισης, Έκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1995.

-Μάραντος Π., Κράτος και ανάπτυξη, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003.

-Μηλιός Γ., κ.ά., Εισαγωγή στην οικονομική ανάλυση, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

-Παρασκευόπουλος Π., Αναγέννηση της Αθηναϊκής δημοκρατίας: η φιλοκοσμική δημοκρατία, Εκδ. Σύλλογος φιλοκοσμικής Ελλάδος, Αθήνα 2013.

-Πλάτων, Πολιτεία και Νόμοι.

-Ραμματά Μ., Σύγχρονη Ελληνική Δημόσια Διοίκηση, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011.

-Σπηλιωτόπουλος Επ., Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου, Τόμοι Ι και ΙΙ, 14η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη,

Αθήνα 2011.

-Σύνταγμα της Ελλάδας 1975 / 1986 / 2001 / 2008.

-Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1999.

-Τσάτσος Δ., Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2007.

-Φίλιας Β. κ.ά., Κοινωνιολογία, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990.

-Giddens A., Κοινωνιολογία, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002.

-Heilbroner R. - Thurow L., Για την κατανόηση της μικρο-οικονομικής και μακρο-οικονομικής, ΣΤ' Αμερ. έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

-Samuelson P., Οικονομική, 9η έκδοση, τόμος 1, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1975.

-Schwartzzenberg R., Πολιτική κοινωνιολογία, Τόμος I και II, Εκδ. Παρατηρητής Θεσσαλονίκη 1984.

β. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

Πολλές ηλεκτρονικές διευθύνσεις υπάρχουν στα παραθέματα του βιβλίου.

Όλα σχεδόν τα έργα τέχνης είναι από την Εθνική Πινακοθήκη, την οποία και ευχαριστούμε.

Περιεχόμενα του 6ου Τόμου

ΚΕΦ. 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ

ΜΑΣ – ώρες: 7

6.1	Το δίκαιο	9
6.2	Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου: η διαφορά	21
6.3	Ερμηνεία και ιεράρχηση κανόνων δικαίου	32
6.4	Υποκείμενα δικαίου	45
6.4.1	Τα Φυσικά Πρόσωπα – προστασία της προσωπικότητας	45
6.4.2	Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο	52
6.5	Εμπράγματες σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα	60
6.6	Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο	75
6.7	Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο	86

Βασική Ορολογία	103
Βασική Βιβλιογραφία	128

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ -ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.